

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET

TEOL

INFORMATION

Nr. 31 februar 2005

Det Teologiske
Fakultet
ALMEN LÆSESAL

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen	3
Bent Noack 15. august 1915 – 24. oktober 2004 af prodekan, professor, dr.theol. Mogens Müller	6
Det muliges virkelighed: Dalferths religionsfilosofi af professor, dr.theol. Arne Grøn	9
Arne Munk og Det Teologiske Fakultet af professor, dr.theol. Niels Peter Lemche	13
Musikteologi i det 17. århundredes lutherske tradition af cand.theol., ph.d. Sven Rune Havsteen	15
På pilgrimsfærd i middelalderen af lektor, dr.theol. Bent Flemming Nielsen	19
En sjov og anderledes dyb tallerken – om teologi og journalistik af cand.theol., informationskonsulent Søren E. Jensen	23
Poesi, prosa – og parallelismer af adjunkt, ph.d. Allan Rosengren	27
Abrahams spor – tværfagligt netværk om religion i 21. århundrede af ekstern lektor, ph.d. Lars K. Bruun, ph.d.-stipendiat, cand.mag. Thomas Hoffmann og ekstern lektor, ph.d. Søren Holst	32
Ordination – hvad mon det egentlig er for noget? af lektor, cand.theol. Hans Raun Iversen	37
Forum for Patristik af provst, cand.theol. Holger Villadsen	41
Theodor Jørgensen: Professor i dogmatik 1974-2004 Af professor, lic.theol. Niels Henrik Gregersen	43
Kalender ved Lotte Larsen	49

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Morten Eriksen på tlf.: 35 32 36 09.

Meninger, der tilkendegives i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatteres synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan Steffen Kjeldgaard-Pedersen.

Redaktion: Lektor Henrik Tronier.

Layout og sats: Morten Eriksen.

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S. *Oplag:* 3500

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forside: Billedet er fra en præsteordination i Trinitatis Kirke, København 1944, med biskop Fuglsang-Damgaard. Se Hans Raun Iversens artikel side 37.

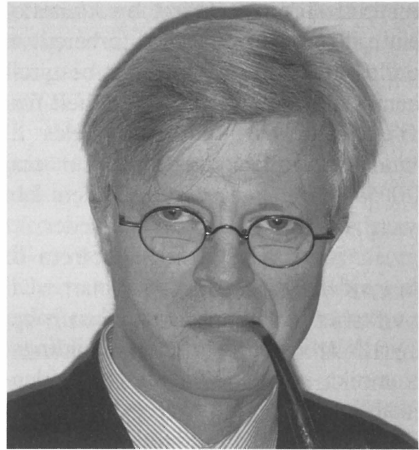
**Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, Postboks 2164
1150 København K.
Tlf.: 3532 3603
Fax: 3532 3600
www.teol.ku.dk**

Siden sidst

Af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen

Med årsskiftet begynder en ny tidsregning for Københavns Universitet. 1. januar 2005 tiltræder den nye bestyrelse med eksternt flertal. Konsistorium har holdt sit sidste møde, og væk er det universitet, som i mere end fem hundrede år har haft en kollegial ledelse, og for hvilket fakulteterne har været konstituerende. Disse realiteter har vi kendt og kunnet forholde os til, siden universitetsloven blev vedtaget i maj 2003, og der er ingen grund til her at tage dem op til fornyet bedømmelse. På et fakultet, hvor de bibelske fortællinger er genstand for indgående studier, kender vi til den fare for petrifikation, som den blot tilbageskuende udsætter sig for. Derfor byder vi den nye bestyrelse velkommen og ønsker den god arbejdslyst. Både eksterne og interne medlemmer er valgt med omhu, og der er ingen tvivl om, at den samlede bestyrelse udgør et stærkt og kompetent hold, der vil kunne udrette meget godt for Københavns Universitet, og som universitetet ikke havde kunnet ønske sig bedre.

Man må antage, at universitetsloven i alt væsentligt er et præcist udtryk for tidsånden, men uanset hvad man

måtte mene om denne sidste, ligger det fast, at de, som nu skal forvalte loven, ikke bærer ansvaret for den, men alene skal bedømmes på deres handlinger. Med henvisning til erfaringer fra udlandet kunne man pege på, at den forvandling af "kolleger" til "arbejdstagere", som loven lægger op til, måske ikke er verdens mest ønskværdige. Hverken for universitetet eller for samfundet og heller ikke for de enkelte medarbejdere. Hvor gen-

nemgribende denne forvandling bliver, vil i høj grad afhænge af den fremtidige ledelse og af dens mulighed for og evne og vilje til at agere frit og selvstændigt i forhold til, hvad tiden og udviklingen tilsyneladende kræver.

Bestyrelsens første opgave bliver at udarbejde en vedtægt for Københavns Universitet. Når den er godkendt i videnskabsministeriet, skal universitetets lederstillinger slås op og besættes i denne rækkefølge: Bestyrelsen ansætter rektor, rektor ansætter dekanerne, og dekanerne ansætter institutlederne. Rektorat og konsistorium har i efteråret 2004 forberedt et udkast til vedtægt, således at bestyrelsen ikke behøver at begynde helt forfra. Vedtægten skal fremsendes til videnskabsministeriet senest 1. maj 2005. Hvornår alle ansatte ledere kan være installeret i deres embeder, er uvist; muligvis skal vi helt frem til begyndelsen af 2006. Så snart vedtægten er klar, skal bestyrelsen påbegynde arbejdet med den udviklingskontrakt, som skal indgås med videnskabsministeren og have gyldighed fra 2006. En overgangsudviklingskontrakt for året 2005 blev forhandlet færdig og underskrevet af rektor og minister i december 2004.

Universitetsreformen er som bekendt meget mere end ny ledelse. I 2004 har uddannelserne været i centrum. Vigtigst blandt flere nye bekendtgørelser er den om bachelor- og kandidatuddannelserne ved universiteterne. Studienævnets opfølgende arbejde med studieordninger, der matcher de nye bestemmelser, er ved at være afsluttet, og de nye ordninger

for bachelor- og kandidatuddannelsen vil være gældende fra 1. september 2005. I det hele taget har studienævnet haft travlt. Et af EVA (Danmarks Evalueringsinstitut) gennemført auditeringsprojekt har belyst kvalitetssikringen af universitetets uddannelser; den slags medfører papirarbejde og udstrakt mødeaktivitet. Udefra er ligeledes kommet krav om "kompetencebeskrivelser", dvs. specifikationer af, hvad fagets bachelorer og kandidater faktisk må antages at have af færdigheder, og om evaluering af vejledningsindsatsen på uddannelsens forskellige niveauer. Mere papir og flere møder. Der er grund til at takke studieleder og studienævn for det store arbejde, de har udført. Også det kommende år bliver krævende, hvad en hurtig gennemlæsning af ovennævnte overgangsudviklingskontrakt vil overbevise om.

De teologiske uddannelser har også været genstand for stor opmærksomhed i det vidensdelingsprojekt, som med megen hjælp fra universitetets afdeling for personaleudvikling (PUMA) er blevet gennemført i efteråret 2004 og har omfattet alle personalegrupper. Skrivevejledning for specialestuderende, åben dør i undervisningen (to lærere overværer hinandens undervisning og deler erfaringer) og drøftelse af nye kandidatuddannelser har ved siden af bl.a. elektronisk vidensdeling, teamudvikling, mødeledelse og faglige frokoster været væsentlige elementer i dette på mange måder spændende forløb, hvis overordnede formål har været at gøre en god arbejdsplads og et godt studie-

miljø endnu bedre, og som glædeligt har bekræftet, at fakultetet i høj grad hænger sammen. Hvad angår nye uddannelser, er der begrundet håb om, at fakultetet fra 1. september 2005 vil være hjemsted for en tværfagligt anlagt kandidatuddannelse i Afrikastudier. Derudover er fakultetet i tæt kontakt med søsterfakultetet i Århus om et fremstød inden for efteruddannelsen af præster, og der arbejdes målrettet videre med en udbygning af den it-baserede fjernundervisning, både den, der specielt henvender sig til præster, og den, som sigter bredere.

Midt i alt dette trives de lærde studier ved fakultetet, og at dømme efter antallet af tildelte ph.d.-grader i 2004 vil de blive ved med det. Hele otte er det blevet til, og flere vil følge straks i det nye år. Siden sidst er to afhandling-er blevet forsvaret, nemlig Sven Rune Havsteens *Musikanskuelsen i det 17. århundredes lutherske tradition* og Lasse Mickey Gjerris' *Naturetik og bioteknologi. En kritisk læsning af K.E. Løgstrups forståelse af erkendelse og etik med særligt henblik på en undersøgelse af de bioetiske problemstillinger ved udviklingen og anvendelsen af grise i xenotransplantationsteknologien*.

Fakultetet har i ti år haft et nært samarbejde med Søren Kierkegaard Forskningscenteret ved Københavns Universitet. Der har i 2004 været forhandlet om centerets videreførelse, når de nuværende bevillinger udløber. Forhandlingerne har ikke kunnet afsluttes med et tilfredsstillende resultat, men foreløbig kan centeret fortsætte i

sin nuværende skikkelse til og med 2006.

Faldende eksamensaktivitet, som sandsynligvis skyldes problemer med overgangen fra 2001- til 2003-studieordningen, gav fakultetet en lidt dårligere økonomi i 2004 end forudset. Som følge heraf har fakultetet udskudt besættelsen af to stillinger, et adjunktur i Det Gamle Testaments Eksegese og et lektorat i it og Kirkehistorie, til 1. juli 2005. Det ligger dog allerede nu fast, at den første bliver besat med ph.d., cand.theol. Søren Holst, som hermed ønskes til lykke. Hvad der i øvrigt er at nævne af personalia, kan læses i andre bidrag til dette nummer af *TEOL-information*.

Heldigvis er alle enige om, at der ikke må ske besparelser på ph.d.-området. To stipendier er slået op til tiltrædelse 1. marts 2005. Vi glæder os til at modtage de nye stipendiat og håber, at 2005 på alle måder bliver et opløftende år for både fakultet og universitet. Godt nytår!

Berigtigelse

I TEOL-information nr. 29 fra februar 2004 blev det oplyst, at koordinatoren for satsningsområdet "Religion i det 21. århundrede" Lisbet Christoffersen tidligere var ansat ved Roskilde Universitetscenter som lektor i offentlig ret. Den rette stillingsbetegnelse er iflg. www.ruc.dk lektor i samfundsvidenskab med særligt henblik på offentlig ret.

Redaktionen beklager fejltagelsen.

Bent Noack

15. august 1915 – 24. oktober 2004

Af prodekan, professor, dr.theol. Mogens Müller

Den 24. oktober 2004 døde Bent Noack, der 1955-1977 var professor i Ny Testamente ved Det Teologiske Fakultet på Københavns Universitet. Bent Wenzel Noack blev født 22. august 1915 i Rind Sogn i Hammerum Herred. Hans far, Carl Wulff Noack (1885-1960), på det tidspunkt husmand, blev siden præst og var fra 1937 til 1955 biskop i Haderslev Stift. Bent Noack blev student fra Flensborg i 1935, cand.theol. i 1942 og samme år undervisningsassistent ved det netop oprettede teologiske fakultet i Århus, hvor han efter samarbejde med bl.a. professor i Ny Testamente, Johannes Munck, og studierejser til Basel, Oxford og Uppsala i 1948 i Århus kunne forsvare afhandlingen *Satanás und Soteria. Untersuchungen zur neutestamentlichen Dämonologie* for den teologiske doktorgrad. 1948-55 var han sognepræst i Alslev og Hostrup, fra 1951 desuden provst for Skads Herred. I samme tidsrum virkede han som lektor i bibelsk eksegese ved Aarhus Universitet. I 1955 blev Noack udnævnt til professor i teologi ved Københavns Universitet med særligt henblik på Det Ny Testamente.

Dette embede forlod han i 1977 for at blive rektor ved Præstehøjskolen i Løgumkloster.

Bent Noack efterlader sig et omfattende og alsidigt teologisk forfatterskab. Af bøger er der, foruden disputatsen, i den videnskabelige afdeling *Das Gottesreich bei Lukas. Eine Studie zu Luk 17,20-24* (1948, dansk bearbejdet udgave: *Guds rige i os eller iblandt os. Jesusordet i Lukas 17,21*, 1967), *Zur johanneischen Tradition. Beiträge zur Kritik und der literarischen Analyse des vierten Evangelii-*

ums (1954), *Markusevangeliets lignelseskapitel* (1965), *Paulus* (1966), *Pinsedagen. Litterære og historiske problemer i Acta kap. 2 og drøftelsen af dem i de sidste årtier* (København Universitets festskrift i anledning af kongens fødselsdag 11. marts 1968), *Om Fadervor* (1969), *Matthæusevangeliets folkelighed* (1971), *Spätjudentum und Heilsgeschichte* (1971), *Tegnene i Johannesevangeliet* (1974), *Jesus Ananiassøn og Jesus fra Nasaret. En drøftelse af Josefus, Bellum Judaicum VI 5,3* (1975) og *Lukasevangeliets rejseberetning. En fortolkning* (1977). Et udvalg af Bent Noacks videnskabelige artikler foreligger i *Fra det exegetiske værksted* (redigeret af Sigfred Pedersen, 1992).

Af mere formidlende bøger har især seminarielærebogen *Det nye Testamente og de første kristne årtier* (1962, 7. udgave 1999) vundet udbredelse, og det samme gælder to kortfattede kommentarhefter til henholdsvis Markusevangeliet (1965) og Første Korinterbrev (1967), begge genudgivet flere gange. Desuden foreligger *Bibelen og dens bøger* med collager af Birthe Dietz (1966). Sammen med Eduard Nielsen var han redaktør af *Gads danske bibelleksikon 1-2* (1965-66, 2. udgave, 1-3, 1981-82) og sammen med Svend Holm-Nielsen redaktør af Politikens Forlags *Bibelen i kulturenhistorisk lys 1-9* (1968-71; indledningerne genudgivet i 1979 i 3 bind under titlen *Bibelens kulturhistorie*). Siden har Noack, foruden *Petersbrevene og Judasbrevet fortolket* (1986), udgivet to mindre bøger med gengivelser af stykker af oldengelsk

kristen digtning, *Helvedstorm og Himmelfart* (1983) og *Menneskevordelse og Korsdød* (1996).

Det skal også nævnes, at Noack var medudgiver af *De gammeltestamentlige Pseudepigrafer i oversættelse med indledning og noter* (1953-76), hvortil han selv bidrog med Fjerde Ezrabog, Jubilæerbogen, Moses' Himmelfart og Sibyllinske Orakler, ligesom han oversatte det oldkristne skrift Didakè til bindet *De apostolske Fædre* (1985) og deltog i det arbejde, der førte til den nye bibeloversættelse i 1992.

Forfatterskabet omfatter naturligvis også en meget lang række af artikler i videnskabelige tidsskrifter, festskrifter og andre publikationer, derunder også adskillige formidlende og forkyndende bidrag. En komplet bibliografi indtil 1975 (udarbejdet af Jakob Grønbæk) foreligger i festskriftet *Hilsen til Noack* (redigeret af Niels Hyldahl og Eduard Nielsen, 1975) og fra 1975 til 1992 i den allerede nævnte artikelsamling *Fra det exegetiske værksted* (udarbejdet af Jakob Grønbæk og Mogens Müller).

Politisk engagerede Bent Noack sig blandt andet i Venstre-fraktionen Liberal debat (1960-65), der efter bruddet med Venstre blev til partiet Liberalt centrum, hvis formand han var 1965-68, i øvrigt i samarbejde med et af partiets folketingsmænd, kollegaen Børge Diderichsen. Også kirkeligt var han stærkt engageret. Han prædikede gerne, og i 1975 var han opstillet ved bispevalget i København.

Bent Noack var en rank og resolut mand. Hans kontante råd, som i givet

fald skulle have stået på hans våbenskjold, var her: "Hold fristen, slæk på kravene!" Et andet af hans fyndord: "Den værste form for arbejde er samarbejde", gjorde han selv tit til skamme. Ved en eksamen foregreb han engang voteringen med et: "De er dumpet" – så hurtigt at censorerne ikke nåede at gribe ind. Det indbragte selvfølgelig en påtale, der jo ikke kunne tage hensyn til det sagligt retfærdige i handlingen. Noack havde også sin egen ortografi, som han forsvarede med, at han beherskede dansk så godt, at han kunne tillade sig at gøre, som han ville. I oversættelsen af en oldjødisk tekst fra omkring 100 e.Kr. brugte han således udtrykket "fra arilds tid". Mens Noack var ved Universitetet, brugte man stadig at læse

den græske tekst op, og her kunne han lamme en hakkende oplæser med de i og for sig rigtige ord: "Det er nøjagtig lige så let at lægge trykket dér, hvor accenterne står, som alle mulige andre steder!" Selv om Noack i grunden mente, at folk måtte stå på egne ben – han var bestemt ikke forløber for den nye coaching-kultur – så var han hjælpsom og generøs, hvis man bad om hjælp.

Vi, der har kendt Bent Noack og oplevet ham som underviser, måske også samarbejdet med ham, tænker tilbage på ham med stor taknemmelighed. Ved sin død efterlader Bent Noack sig sin hustru, Else Noack.

Benyttet kilde: "Noack, Bent Wenzel" af Niels Hyldahl i *Dansk Biografisk Leksikon* 10 (1982), s. 534-535.

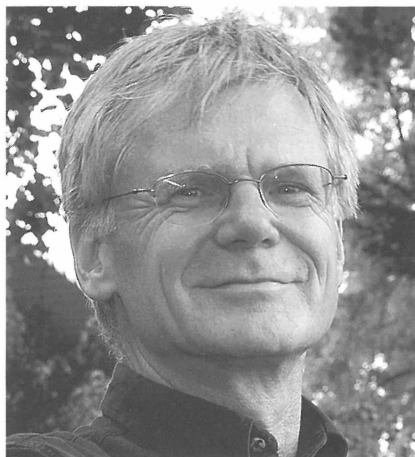
Det muliges virkelighed: Dalferths religionsfilosofi

Af professor, dr.theol. Arne Grøn

At se verden forskelligt

Religion er kommet på den offentlige dagsorden i Danmark som i de fleste andre vestlige lande. Det er en situation, der fremkalder ikke kun forskellige, men også modsatrettede reaktioner. Man kan glæde sig og blive bekræftet i, at mennesker nu engang er religiøse væsener. Fx kan en kristen sige, at hun har mere til fælles med en muslim end med en ateist, for det vigtigste er, at man er religiøs, og at man tror på Gud (hvad der rejser spørgsmålet om, hvad det så betyder, at et menneske som sådant er religiøs). Eller man kan som Henrik Nordbrandt udbryde: Satans! Hvordan er det gået til, at mennesket er hoppet på den med Gud og Allah?

Man kan også gå en anden (eller tredje) vej og spørge, hvad det betyder for menneskers måde at se verden på, at de ser den religiøst eller ikke-religiøst. Hvad er det, der står på spil? Med religionerne i deres indbyrdes forskellighed og med forskellen mellem religion og ikke-religion bliver et problem påtrængende, som de fleste af os lever med til dagligt: at vi ser verden forskelligt. Hvis vi begynder at gå denne

vej, når vi hurtigt til religionsfilosofiske spørgsmål.

Et af de mest gennearbejdede bud på, hvad en religionsfilosofi kan og skal i dag, har Ingolf U. Dalferth præsenteret i bogen *Die Wirklichkeit des Möglichen. Hermeneutische Religionsphilosophie* (Tübingen: Mohr Siebeck 2003). Dalferth var i tre måneder i efteråret 2004 gæsteprofessor ved Danmarks Grundforskningsfonds Center for Subjektivitetsforskning og holdt blandt andet semesteråbningsforelæsningen ved Det Teologiske Fa-

kultet. Han kommer tilbage til centeret og fakultetet de første to uger af marts, hvor han ud over at deltage i en konference om jødisk religionsfilosofi holder to gæsteforelæsninger (se kalenderen).

Ingolf U. Dalferth (f. 1948) er professor i systematisk teologi og religionsfilosofi i Zürich. Han er en af de mest prominente skikkelser i tysk teologi, ikke mindst i generationen efter Eberhard Jüngel, som han er elev af. Dalferth bevæger sig ubesværet mellem dogmatik, religionsfilosofi og filosofi, og lige så ubesværet på tværs af forskellige filosofiske traditioner, først og fremmest analytisk sprogfilosofi, pragmatisme, fænomenologi og hermeneutik. Hans forfatterskab er i ordets fulde betydning omfattende, så jeg skal her kun sige lidt om bogen om hermeneutisk religionsfilosofi.

At orientere sig

Religionsfilosofi er hverken en religiøs filosofi eller en filosofisk religion, men en filosofi *om* religion. Betoningen ligger på begge led: filosofi og religion. At det er en filosofi om *religion* vil sige, at den ikke skal forsøge at konstruere en filosofisk religion, men tværtimod se på religion, som den leves. Det vil igen sige, at den skal se på, hvad det er mennesker gør, når de forholder sig religiøst – eller ikke-religiøst, for med religion er også muligheden for ikke-religion givet. Det giver ikke sig selv, at mennesker forstår verden religiøst, ligesom det ikke er selvfølgeligt, hvad der ligger i det at se verden religiøst.

Det første punkt, vi skal have fat i, er, at mennesker forsøger at orientere sig i livet, når de forholder sig religiøst eller ikke-religiøst til verden. En kollega betroede mig engang i en offentlig diskussion, at han ikke behøvede den krykke, det er at tro på Gud. Det er jo også en måde at skaffe sig en grundlæggende orientering i livet på: At sige til sig selv, at man kan gå selv, oprejst, uden den støtte, andre har brug for. Det er jo ikke, fordi min kollega mente, at der ikke var nok i livet eller historien at falde over, men det afgørende er, at man kan støtte sig selv og rejse sig selv, hvis man skulle falde.

Dalferths religionsfilosofi er netop orienteringsfilosofisk. Religion (og ikke-religion) drejer sig om grundlæggende måder at orientere sig i livet på. Det er religion som levet religion. Men hvad så med betoningen af det første led? Hvad vil det sige, at det er *filosofi* om religion? Filosofi begynder med undren. Det kan være en forundring eller måske bestyrtelse over, at verden tager sig så helt anderledes ud for andre end for én selv. Man kan undre sig over, at andre lever, føler, tænker og handler, som de gør, men man kan også undre sig over, hvad man selv gør. Man kan være i en situation, hvor man ikke kender sig selv igen. Forvirringen kan gå så dybt, at man ikke længere forstår verden, andre eller sig selv. At man forvirret eller forfærdet taber orienteringen, betyder ikke, at man allerede filosoferer. At filosofere er forsøget på metodisk at orientere sig på ny i tænkningen. Religionsfilosofi er dermed for-

søget på at orientere sig på ny i *tænkningen* over religiøse eller ikke-religiøse orienteringer i *livet*.

Vi orienterer os i livet, når vi forstår os selv og den verden, vi lever i, således at vi er i stand til at leve og handle i den sammen med andre. Vi orienterer os i tænkningen, når vi forsøger at forstå, hvorledes vi selv og andre forstår verden. At orientere sig filosofisk er at tænke efter metodisk, ikke blot for at slippe ud af den forvirring, man er fanget i. Afgørende er, hvorledes man kommer ud af den. At orientere sig filosofisk er at forsøge at orientere sig på ny i tænkningen for at kunne orientere sig ansvarligt i livet.

At orientere sig i tænkningen er dermed en proces, hvor man selv tænker efter for at finde sine egne ben at stå på, men i ét hermed bliver det en proces, hvor man selv forandres ved at komme til at forstå verden, andre og sig selv anderledes. Med henvisning til Levinas betoner Dalferth, at et menneske ikke begynder for sig selv for så at nå ud til andre. Det bliver menneske *gennem* den anden, *over* for den anden, og *for* den anden. Til min forståelse af verden og mig selv hører på forhånd det forhold, at verden kan forstås anderledes, end jeg forstår den. Forståelse er selv hele tiden på vej til at blive en anderledes forståelse.

I et næste skridt hæfter Dalferth sig ved det forhold, at vi kun kan orientere os ved at *placere os selv* i den orden, vi orienterer os efter. At orientere sig er ikke kun at ordne ("ordenen"), det er også at lokalisere sig selv ("sich orten"). Vi orienterer os ved at forsøge at se, hvilke muligheder vi

har. *Verden* er derfor ikke kun indbegrebet af alt, hvad der er tilfældet, men en yderste horisont af muligheder knyttet til det virkelige.

Opgaven for religionsfilosofien er kritisk at vurdere de muligheder, som ligger i en religion forstået som et forsøg på grundlæggende at orientere sig i livet. Og det træk, der falder i øjnene, er, at livet er kendetegnet ved *kontingens*. Det kunne være anderledes. Med Dalferths ord forarbejder mennesker i religionerne på en kulturprægende måde fælles og individuelle erfaringer af, at det, som de ikke har magt over, bryder ind i deres liv. I et religionsfilosofisk perspektiv bliver det afgørende, at en grundlæggende forståelse af kontingens tages med i menneskers forsøg på at orientere sig i det liv, de lever.

Gudstanken

Når man forsøger at orientere sig i tid og rum, er det afgørende at vide, hvor man selv står. Hvis man fx skal finde vej ved hjælp af et oversigtskort, er det en stor hjælp, hvis der på kortet står: "Her står du." Hvis man får at vide, at Kierkegaards *Kjerlighedens Gjerninger* udkom få måneder før Marx og Engels' *Det Kommunistiske Manifest*, orienterer man sig ved at placere sig selv i historien ud fra, hvornår man selv er født. Der er en historie imellem, som giver perspektiv.

Hvad betyder så gudstanken? Det korte svar lyder, at den orienterer radikalt i forhold til verden forstået som en verden af muligheder (eller umuligheder). Med gudstanken rykkes

verden som en yderste horisont af muligheder selv ind i et andet lys, hvor det virkelige træder frem i sin dobbelte kontingens: Ikke blot kunne det, der er, have været anderledes, det kunne også slet ikke have været. Vi orienterer os med gudstanken ikke kun ud fra de muligheder, der knytter sig til det virkelige, men ser verden ud fra spørgsmålet om det muliges virkelighed. "Gud er det Muliges Virkelighed", skriver Kierkegaard i en optegnelse fra 1837, som Dalferth henviser til med titlen på sin bog: *Det muliges virkelighed*.

Ordet "Gud" betegner ikke en genstand i verden, men udpeger – ligesom ord som "her" og "nu" – den, der taler, i den situation, hvor man taler eller søger at orientere sig. Med andre ord drejer gudstanken sig om den grundlæggende indstilling til verden, men den gør det på den måde, at den, der tænker tanken og ser verden, selv inddrages. Det afgørende træk ved gudstanken er ikke kun, at et menneske kan placere sig selv absolut i forhold til Gud, så det *selv* bliver bestemt i dette forhold. Det gælder også, at det kun er *Gud*, det placerer sig selv i forhold til, hvis det gør det på en måde, hvor enhver anden kan placere sig på samme måde. Gud er ikke kun det "Andet" for hver enkelt, men det "Tredje" for alle.

Teologi

Hvad er så forholdet mellem religionsfilosofi og teologi? En teologi søger reflekteret at udfolde den grundlæggende orientering, som en religion kan give, ud fra det perspektiv, som det

menneske befinder sig i, der selv er berørt af det, den pågældende religion fortæller. For en kristen teologi betyder det, at den søger at bestemme de nye og uforudsete muligheder, der tilfalder eller tilspilles et menneske i troen. Gud er det muliges virkelighed som den, der skænker muligheder hinsides de muligheder, som et menneske selv realiserer og forspilder, og som dermed sætter et menneske fri. Det sættes fri fra sig selv og til sig selv. Dermed sættes det også fri til at se verden på ny.

For at vende tilbage til begyndelsen. At der er en *offentlighed*, hvor vi kan diskutere spørgsmålet om religion og ikke-religion, forudsætter, at den, der deltager, er i stand til at se sig selv som et menneske, der selv forsøger at orientere sig tænkende i livet. Men religion kan også være menneskers forsøg på at skaffe sig en umenneskelig autoritet.

Arne Munk og Det Teologiske Fakultet

Af professor, dr.theol. Niels Peter Lemche

Den 1. december 2004 gik lektor Arne Munk af efter i en menneskealder, siden den 1. august 1969, at have været ansat ved Det Teologiske Fakultet som først amanuensis, siden lektor i faget Det Gamle Testamente. Arne Munk udviklede sig snart til noget af en personlighed blandt fakultetets lærere og i det hele taget i den gammeltestamentlige forskningsverden.

Det kan fx illustreres med en anekdotisk episode, som undertegnede var vidne til – det var i 1974 – under en kongres i Edinburgh. Der kom en stræbsom og håbefuld ung tysker hen til Arne Munk og spurgte ham, hvad han skrev disputats om. Det skulle han ikke have gjort: 4. Samuelsbog lød svaret, og tyskeren blev ladet tilbage ganske målløs.

Der løber imidlertid en rød tråd fra Arne Munks vrængende svar for tredive år siden til titlen på hans afskedsforelæsning, ”Traditionshistorie eller den varme grød”, der blev holdt den 12. november 2004, og i hvilken Arne Munk ”gjorde op” med hele den gammeltestamentlige forskningsverden, som han mente, nok efterhånden

var kommet langt væk fra Det Gamle Testamente, som han igennem hele sin universitetsvirksomhed havde viet sin gerning.

En universitetslærer vurderes efter sin indsats på tre punkter: Forskning, undervisning og administration. For Arne Munks vedkommende må man sige, at undervisningen altid har stået hans hjerte nærmest. Det lykkedes ham trods meget pres gennem tiden fra hans kolleger at undgå at holde ét eneste frisemester. Han har simpelthen ikke været til at holde væk fra sine

studenter, og dem havde han mange af. Nogle mere forbenede universitetslærere kunne nok undertiden mene, at han pylrede for meget om sine elever, men nægtes kan det ikke, at han var studenternes mand langt hen ad vejen. Navnkundige blandt flere generationer af teologistuderende har Arne Munks gloselister til Det Gamle Testamente været, som har lettet adgangen til snørklede hebraiske bibelpassager for mange. Ideen vakte i sin tid en vis opmærksomhed, fordi hans kolleger sikkert ikke var rede til at indrømme det åbenbare, at studenterne har problemer med hebraisk under teologistudiet og derfor søger en hvilken som helst hjælp, de kan få fingrene i. Den senere pædagogiske udvikling – ikke mindst fremkomsten af en række elektroniske hjælpemidler – har givet Arne Munk ret: Man må sætte studiekravene efter muligheden for at lære de studerende mest muligt på den nemmeste måde i løbet af de få år, der skal tilbringes på teologistudiet. Ambitionsniveauet skal svare til de rammer, der er til rådighed, og ikke til de store faglige krav, som en universitetslærer er tilbøjelig til at opstille for enhver studerende uanset den pågældendes formål med at studere, karrieremuligheder og interesser.

Administrationen interesserede aldrig Arne Munk. Han var i løbet af sine mange år på fakultetet kun engageret i administrationen på højere niveau end det daværende institutråd for bibelsk eksegese nogle få gange og i relativt kort tid, dels med et medlemskab af studienævnet i en kort periode for mange år siden, dels i et år som

formand for fakultetets lokaleudvalg. Anekdoten om, hvorledes Arne Munk slap af med den sidstnævnte post, dækker nok hans indstilling til denne del af universitetslærerens liv. Han blev ikke fyret af den daværende dekan, professor Torben Christensen, han blev ”sparket ud”.

Arne Munks videnskabelige interesse havde en klar hældning – ikke mod Samuelsbøgerne – men mod den gammeltestamentlige visdomslitteratur, som han i sit forfatterskab kom tilbage til gang efter gang, og som også indgik med en central vægt i hans undervisning. Prædikerens Bog, Jobs Bog og Ordsprogenes Bog, her kunne man finde Arne Munk aktiv også på den videnskabelige front. Måske har Prædikerens stået ham nærmest, og det er vist ikke nogen hemmelighed, at der eksisterer en ikke helt ubetydelig lighed mellem Prædikerens selv og Arne Munks egen tilværelsesforståelse.

Musikteologi i det 17. århundredes lutherske tradition

Af cand.theol., ph.d. Sven Rune Havsteen

Den lutherske kristendoms gennemgående positive forhold til musikken er ofte blevet fremhævet ikke mindst på baggrund af de markante kulturbidrag, musikken har ydet i de lutherske samfund i det 17. og 18. århundrede med komponister som for eksempel Michael Prætorius, Heinrich Schütz, Dietrich Buxtehude og Johann Sebastian Bach. Men hvilke teologiske overvejelser over musikken er i denne sammenhæng blevet gjort gældende? Luther var som bekendt optaget af at legitimere musikken både som forkyndelsesmiddel og som trosytring, og hans refleksioner på dette felt har uden tvivl været medvirkende til, at musikken også senere blev en integreret del af det lutherske trosunivers. Afhandlingen *Musikanskuelsen i det 17. århundredes lutherske tradition* – forsvaret i september 2004 – har søgt at belyse, hvilke teologiske holdninger til musikken, der kendetegnede det 17. århundredes lutherske ortodoksi.

En undersøgelse af musikanskuelsen i denne ofte stedmoderligt behandlede periode har interesse af flere grunde. Den giver et kirke- og teologihistorisk indblik i, hvordan syste-

matisk-teologiske, praktisk-teologiske og spirituelle anliggender har sat sig igennem i den offentlige diskussion i forbindelse med en praksis – den musikalske – som samfundet over en bred front har været i berøring med. Og ved at inddrage et mindre kendt og i en kirkehistorisk sammenhæng sjældent udnyttet kildemateriale har der været mulighed for at kaste nyt lys over den lutherske kristendom i perioden. Undersøgelsen har således kunnet af-dække en teologisk indstilling, der forbandt den kristne tro og musik på

en sådan måde, at musikken kom til at fremstå som en central teologisk ytrings- og erkendelsesform. Der er her tale om en teologisk tænkning, der udviser en bemærkelsesværdig åbenhed over for det, vi ville kalde det æstetiske. Man skal imidlertid gøre sig klart, at kunstdiskussionen i det 17. århundrede på meget væsentlige punkter adskiller sig fra den moderne æstetik. Den æstetiske tænkning, der ledsager det moderne, er afhængig af en dagsorden, der satte sig igennem fra omkring midten af det 18. århundrede, og som afspejler det, som almindeligvis opfattes som en tiltagende sekularisering af kunsten. Kunstdiskussionen i det 17. århundrede udfolder sig i et væsensforskelligt tankemæssigt og mentalt klima og er i langt højere grad bundet af teologiske tankestrukturer og interesser – og til den religiøse praksis. Anlægger man et historisk dybdeperspektiv, fremstår kunstdiskussionen i 1600-tallet og de præmisser, den finder sted på, i mange henseender som del af et traditionskompleks, hvor kunstens og kristendommens mellemværende er blevet fastholdt og forhandlet. Der er tale om en diskussion, der kan forfølges tilbage over middelalderen til den antikke verden, ligesom den gjorde sig gældende i reformationsårhundredet med reformatorerne som vigtige aktører.

Når det drejer sig om at rekonstruere den teologisk funderede musikan-skuelse i det 17. århundredes lutherske tradition, skal man gøre sig klart, at en sådan ikke foreligger som en dogmatisk-systematisk lære i egentlig for-

stand. Den gør sig snarere gældende i form af betragtninger, fremsat i forskellige sammenhænge og ved forskellige lejligheder, ligesom den er forbundet med forskellige tekstgenrer. Emnet er således behandlet i monografier (traktater), i forord til salmebøger eller musiksamlinger, i eksegetiske værker eller i prædikener. Dertil kommer litterære vidnesbyrd, herunder salmedigtningen. Interessante bidrag til forståelsen af musikkens religiøse status yder desuden tidens andagtslitteratur, for eksempel Johann Arndts *Vier Bücher vom wahren Christentum* og Johann Gerhards *Schola pietatis*.

Udgangspunktet for afhandlingen er to tekster, begge udgivet i det fjerde årti af det 17. århundrede og begge forfattet på tysk. Det drejer sig om den lutherske præst og superintendent Christopher Fricks *Music-Büchlein*, udgivet i 1631 i Lüneburg, som indeholder to orgelindvielsesprædikener, samt en monografi af Laurentz Schröder, organist ved Helliggeist i København, udgivet i 1639 med titlen *Ein nützliches Tractätlein Vom Lobe Gottes oder der Hertzzerfreuende Musica*.

Ser man nærmere på disse tekster, viser det sig, at de et meget langt stykke stemmer overens i deres holdning til musikken. Seks hovedtemaer foldes ud, nemlig 1) musikken som lovprisning, 2) musikkens oprindelse og 3) klassifikation, 4) dens nytte eller virkninger, 5) misbrug af musikken og endelig 6) musikkens eskatologiske dimension, repræsenteret ved forestillingen om den himmelske musik.

Det vil ikke være muligt her at folde disse temaer nøjere ud, men

nogle enkelte træk ved musikanskuel- sen skal anføres, som forhåbentlig kan give et indtryk af tendensen og anlig- gendet. Det er således, at *lovprisnin- gen* fremholdes som en grundkategori, når det drejer sig om at etablere mu- sikkens legitimitet og nødvendighed. Dette er naturligvis ikke udelukkende et luthersk fænomen. Musik og lov- prisning har været forbundne størrel- ser siden oldkirken. Samtidigt med at den musikalske lovprisning tydeligvis fremholdes som del af en religiøs praksis, der har universel gyldighed, så pointeres i sammenhængen også det *erkendelsesmæssige* aspekt ved mu- sikken. På den ene side gøres uudsig- gelighedstopos'en gældende ved fremhævelsen af den guddommelige virkelighed som inkommensurabel i forhold til menneskets erkendevner, på den anden side udpeges med bag- grund i samtidens andagtslitteratur (Johann Arndt) den musikalske lov- prisning som stedet for en kommuni- kation mellem Gud og mennesket, hvorved den kommer til at repræsen- tere, hvad der kan kaldes en doxolo- gisk erkendelse, som er kendetegnet ved at være eksistentielt funderet, erfaringsbaseret og ikke-sproglig.

Den religiøst-eksistentielle, erfa- ringsorienterede tilgang til musikken og opfattelsen af den som et helt cen- tralt medium for kommunikationen af åndelige, transcendent kræfter er i sammenhængen nært knyttet til en harmonikal virkelighedsanskuelse, hvor harmoniske strukturer fremhol- des som noget, der kendetegner tilvæ- relsens ontologiske forfatning og tros- forholdet. På denne baggrund er det, at

begge forfattere lancerer en instru- mentmetaforik til at beskrive det teo- logisk-antropologiske forhold, der kendetegner Gud-menneske-relatio- nen. Mennesket betragtes som et in- strument, som Gud via Helligånden kan spille på. Musikkens klangligt- harmonikale virkelighed kommer i sammenhængen til at afspejle guds- forholdet, og ad denne vej er den i stand til at give troserfaringen et san- seligt udtryk. Musikken er i denne henseende knyttet til en teologisk nærværstematik, som også er til stede andre steder i musikskrifterne. Dette træk kan ses i sammenhæng med strømninger inden for fromhedslivet, som blandt andet gav sig til kende i det 17. århundredes andagtslitteratur, hvor spørgsmålet om troens erfarings- virkelighed tematiseredes i et ofte mystisk farvet sprog.

Spørgsmålet om musikkens nytte eller virkninger udgør i begge musik- skrifter et andet vigtigt tematisk felt, hvor den teologiske forståelse af mu- sikken gøres gældende. I en vis for- stand er emnet allerede taget op til drøftelse i forbindelse med diskussio- nen af musikken som lovprisning, idet musikken i denne rolle på fundamental vis fremviser sin nytte eller sit formål. Det er karakteristisk, at begge forfat- tere også her i helt overvejende grad stemmer overens med hinanden. I sammenhængen gøres der rede for musikkens påvirkningskraft i en række situationer. Musikkens evne til "at bevæge" står her i centrum af overve- jelserne. Det er imidlertid karakte- ristisk, at musikkens evne til at be- væge på det overordnede plan et langt

stykke tolkes som noget, der hænger sammen med dens evne til at formidle et *nærvær* af en guddommelig, transcendent virkelighed. Det ses eksempelvis tydeligt i forbindelse med brugen af historien om tempelindvielsen fra 2 Krøn 5, der bruges som eksempelhistorie på musikkens evne til at fremkalde et guddommeligt nærvær, eller, som Johann Gerhard formulerer det med et prægnant teologisk udtryk, en *inhabitatio Dei* eller *Einwohnung Gottes* i menneskets hjerte. Dette træk ved musikken kan forfølges i flere retninger i forbindelse med drøftelsen af musikkens nytte. Når musikken, som det hedder, kan bortdrive onde ånder, Djævelen eller tungsind, så hænger det sammen med, at den kan formidle et nærvær af transcendent kræfter. Når musikken hævdes at kunne vække andagt og formidle troslæren, så den indprentes i lytteren, så er der ligeledes tale om en præsensgørelse af frelsens virkelighed. Det samme kan siges om den nytte af musikken, der gør sig gældende ved livets afslutning, hvor musikkens trøstende virkning tilbagevendende fremholdes.

I det perspektiv, der her afdækker sig, er musikken tildelt en central rolle som en del af en *praxis pietatis*, idet den medvirker eller beforder tilegnelsen af frelsens virkelighed som en levende, nærværende realitet. Men musikken formidler og beforder ikke alene denne virkelighed, den fremstår også som denne virkeligheds sanseligt klingende udtryk, hvad der kan aflæses af de iagttagelser, der blev gjort i forbindelse med gennemgangen af

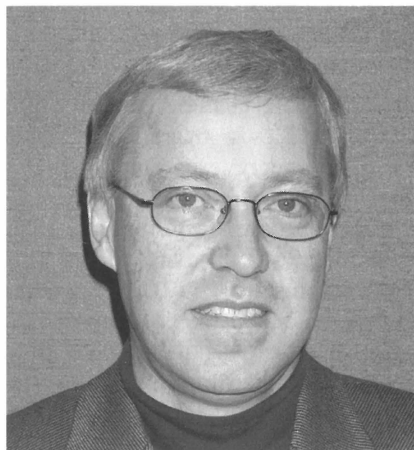
musikken som lovprisning, og kan ses som baggrund for brugen af instrumentmetaforikken i forbindelse med beskrivelsen af mennesket. Mennesket kan i dets sanselige eksistens fungere som musikalsk resonansbund for åndeligt transcendent kræfter. Musikken bliver i denne henseende eksempel på en bemærkelsesværdig tæt sammenknytning af det kropsligt-sanselige og det åndelige. Dette, sammen med nærværstanken, fremstår som noget, der udgør et helt centralt element i musikanskuelsen i det 17. århundredes lutherske tradition.

På pilgrimsfærd i middelalderen

Af lektor, dr.theol. Bent Flemming Nielsen

Da jeg for et par år siden læste *Umberto Ecos* blændende middelalderroman *Baudolino*, var jeg målløs over al den viden og fantasi, Eco kunne opvise. I romanen optræder fabelvæsener og eventyrlige figurer *en masse*. Romanen svælger i fantastiske, morsomme og utrolige fortællinger om disse væsener, mens den fortæller om hovedpersonens rejse mod øst for at finde Johannes Præst engang i det 13. århundrede. Naturligvis har Eco haft sine forlæg. Hans fantastiske bog om Baudolinos rejse ligner mest af alt en opdatering af en populær middelalderfortælling, *Mandevilles rejse*, som har været udbredt overalt i Europa. Det er det mest udbredte middelalderskrift næst efter Bibelen.

Om Mandevilles rejseskildring samt om mange andre træk ved den middelalderlige betagelse af rejsen og rummet kan man læse i en ny bog, redigeret og udgivet af forskningsadjunkt, ph.d. Mette Birkedal Bruun og ph.d. Birgit Istof. Mette Birkedal Bruun er tilknyttet *Danmarks Grundforskningsfonds Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer*. Centret har til huse ved Det Te-

ologiske Fakultet under Afdeling for Kirkehistorie.

Det er sjældent at finde en antologi, hvis enkelte bidrag så klart har fastholdt en fælles idé eller et fælles perspektiv, som tilfældet er med denne bog. Den handler om det middelalderlige menneskes – og måske også andres? – livsprojekt. Det er det vejfarende menneske, *homo viator*, som altid er på vej mod et bedre land, der er gennemgående figur. Ved at gå ud over snævre fagperspektiver lykkes det bogen at skabe en spraglet palet

med mange farver, men altid med et samlende tema.

Bogen rummer foruden forord og indledning tolv bidrag. Næsten alle artiklerne forholder sig til en fælles markering, som er distinktionen mellem det indre og det ydre. Middelaldermennesket kan rejse mod Gud, mod det himmelske Jerusalem, *i det ydre* i skikkelse af pilgrimsvandring, korstog eller kirkerummets linjer. Og mennesket kan rejse ind *i det indre*, i sjælen, i fantasien, i visionerne. Men målet er det samme. ”Der er på den måde to udgaver af Jerusalem i middelalderen, det åndelige og det jordiske, og det blev helt parallelt to måder, hvorpå man kunne gå Guds vej. Den ene var den personlige åndelige udvikling [...] som forhåbentligt skulle ende med, at man kunne nå det himmelske Jerusalem” (49). Det var den fineste måde at rejse på. Men der var også en anden, en mere folkelig og fysisk rejse, pilgrimsrejsen og korstoget.

Til de ydre rejser hører nævnte bog af John af Mandeville, som Leif Søndergaard skriver om. Mandeville kommer i løbet af 33 år – svarende til Kristi levetid – vidt omkring, og han oplever lidt af hvert derovre i Østen. Det, han ikke oplever selv, det skriver han af efter samtidens kilder, hvoraf de bibelske skabelsesberetninger hører til de pålideligste. Der suppleres grundigt med andet stof, og resultatet bliver en rejseberetning, som kan inspirere selv en eco’sk fantasi!

Kurt Villads Jensen beretter om det, der for et moderne menneske kan ligne en selvmodsigelse, korstogene

som en spirituel rejse. Men sådan tog det sig altså ikke ud for middelaldermennesket. Pave Urban II holdt i 1095 sin berømte tale, hvori han fortolkede korstoget som udtryk for Kristi riges sejrsgang over verden og midlet for den kristne til at befri sig fra kroppens jordiske snavs. Rejsen foregår ganske vist i det ydre, men den har også et indre formål.

Denne tankegang ligger sagligt tæt på katharenes kætterske dualisme, som Britt Istoft skriver om. Katharerne, som lærte reinkarnation med det formål, at sjælen skulle befries fra legemet, så til forskel fra moderne sjælevandringsteorier ingenlunde sjælevandringen som en bonuspræmie i livets store spil. For legemet var sjælens fængsel, og en af de kathariske lærere hævdede, at efter ni reinkarnationer ville sjælen gå evigt fortabt, hvis ikke det lykkedes at frelse den inden. Når katharerne så tilmed hævdede en kraftig donatisme, så var dette noget af et problem. For man kunne ikke være sikker på, at den rituelle indvielse, *consalomentum*, virkede. Den kunne være meddelt af en uren.

Blandt de andre rejser i det ydre hører også rejserne i de middelalderlige landskabsbilleder, hvilket er Jacob Wamberg’s tema. Billederne maler samtidens kosmologi og teologi ind i billederne. Verden iagttages ikke, således som den er, betragtet med moderne objektivitetssøgende iagttagerblik. Men verden males i overensstemmelse med en viden, som man mener ligger til grund for verden, og som er indfældet i verden – så virke-

ligt, at Skaberen selv undertiden tegnes med på billedet. Når det nu engang er sådan! Artiklen er forsynet med velvalgte og smukke farvebilleder.

Også kirkerummet hører til den ydre rejse. Hvor fattige nutidens refleksioner over kirkearkitektur og billedudsmykning kan forekomme at være, ses tydeligt *e contrario* i Hans Henrik Lofert Jørgensens bemærkning: ”Dybest set er det nok kristendommens monoteistiske gudsbegreb med dettes selektivt ’fokuserende’ tilbøjelighed, der er baggrund for den kristne kulturs fikserede hellige blik – som igen er grundlaget for kirkerummets fokuserede og hierarkiske struktur” (172). Her gives et – velkomment! – bud på sammenhæng mellem teologi og arkitektur, øjets bevægelse i rummet som analogi til tankens og begrebets bevægelse. Til kirkerummets kontekst hører også Annika Hvithamars beskrivelse af den russisk-ortodokse ikonostase.

Processionsvandringen er også en vej i det ydre mod Gud. Allerede tidligt opstod en jersalemitisk processionsliturgi, hvorunder biskoppen førte menigheden ad bestemte gader. Undervejs standsede man, sang og læste fra Den hellige Skrift og hørte prædiken. Senere kom der flere ruter til. Den 24. december og 5. januar gik en procession fra Jerusalem til Betlehem, og der udviklede sig efterhånden en rig liturgi, hvilket Christian Troelsgård beretter om.

Der er mange veje til Jerusalem – i det ydre. Men der er også mange veje i det indre. Ligesom der tegnes landkort

for de ydre veje, således findes der også kortlægninger for den indre rejse. Mette Birkedal Bruun fortæller om cisterciensernes anstrengelser for at udskifte menneskets åndelige flakken med sikre rejseruter i den spirituelle topografi. Igen er det naturligvis den bibelske rejsebeskrivelse i skikkelse af allegoriske udlægninger af især Højsangen, salmerne og profeterne, som danner orienteringspunkter. Nu blot ikke mere som Mandevilles beskrivelse af en rejse østen for de store floder, men der udstikkes i det monastiske liv rejseruter for rejsen i det indre – det indre menneskes farefulde vandring i kampen imod kødet, begæret, vellysten og havesygen.

Til de helt store rejseruter i middelalderens indre geografi hører naturligvis også den visionære ”Dantes rumrejse år 1300”, som Hanne Roer kalder sit bidrag. Dante har styr på de store linjer. Han kan visionært beskrive universets yderste sammenhænge: Gud selv omgivet af englens 9 ordener, hvorefter den store hvide flok følger. Dernæst krystalhimlen, fiksstjernerne, saturnhimlen osv. I det laveste, nedre, finder vi ildens sfære, som både rummer helvede og skærild. Artiklen er også interessant derved, at den betoner negativiteten, som er indskrevet i komedien.

Ridder Lancelot, som hører hjemme i den store Lancelot-Graalcyklus om kong Arthur og ridderne om det runde bord, foretager også noget af en rejse, skal vi tro Rasmus Thorning Hansen. I sit bidrag diskuterer han forskellige tolkninger af lancelotfiguren. Skønt jeg ingen forud-

sætninger har for at bedømme de faglige diskussioner, han fører, så er tesen imidlertid interessant. Værket tolkes i artiklen – spændende! – som udtryk for en processuel befrielse fra den kollektive, arvesyndsbetingede skyld i retning mod en betoning af syndens intentionelle dimensioner. De teologiske forskydninger sætter sig igennem socioetisk: Lancelot befrier sig fra et klanfælleskab, hvor individet er ét med gruppen, til at blive et ansvarligt menneske. Der er herefter forskel på at komme til at forvolde noget utilsigtet – og så på intentionelt at gøre sig skyldig. Lancelot foretager en indre rejse på vej mod det moderne.

I artiklen om sjælens geografi beskæftiger Aksel Haaning sig med de ofte meget oversete forudsætninger, som den moderne psykologi har i antikkens og middelalderens mange skrifter *De anima*. I middelalderens lære om sjælen fandtes dybe indsigter, som i dag stort set er glemte, men som i realiteten ligger tæt op ad det, vi i dag ville kalde psykologi. ”At filosofi og psykologi som klassiske discipliner siden ca. 1900 ofte er gået hver sin vej, kan teksterne og traditionen jo ikke gøre for” (235). Morsomt nok rehabiliterer Aksel Haaning apostelen Paulus’ erfaringsbegreb, hvilket ellers er et projekt, som ikke har nydt fremme i størstedelen af 20. århundredes teologi. Hvem ved, måske har den ”helt nye Paulus” også erfaringer?

Den kognitive lingvistik repræsenteret ved George Lakoff og Mark Johnsons berømte metafor-teori bruges metodisk af Olaf Schönbeck i arbejdet med middelalderens brevskrivning og

opbyggelige fortællinger. Han mener, at der er større ligheder mellem middelaldermennesket og det moderne menneske, end man umiddelbart skulle tro. For vi har alle en fælles baggrund i den krop, som strukturerer sprogets metaforik, uanset om det så foregår inden for et mytisk og fantasifuldt middelalderligt univers eller i en moderne diskurs.

Efter læsningen af denne velredigerede bog sidder man tilbage med indtrykkene af en rig og facetteret middelalderkultur, som det er en behagelig overraskelse at stifte bekendtskab med. Ikke blot bekendtskab, men også inspiration kan hentes her. Bogen er et stærkt vidnesbyrd især om middelalderens betagelse af kroppen, metaforen og æstetikken – kort sagt rejsen i det ydre – hvilket også altid er forbundet med det indre. Det er en erkendelse, som står i kontrast til megen moderne, iltfattig *God-talk*, men som derfor også – efter tilbørlig afstøvning og renoivering – kunne vise sig at være en perle.

Mette Birkedal Bruun og Britt Istoft (red.), *Undervejs mod Gud. Rummet og rejsen i middelalderlig religiøsitet*. Museum Tusulanums forlag 2004.

En sjov og anderledes dyb tallerken – om teologi og journalistik

Af cand.theol., informationskonsulent Søren E. Jensen

”Jeg kan virkelig ikke se nogen grund til, at vi skal til at genopfinde den dybe tallerken,” sagde journalisten til mig med den arrogance, der desværre er en del af faget. En anden journalist var mere positiv. Hun mente, at mit forslag var ”en sjov og anderledes vinkel”.

I begge tilfælde var der tale om reaktioner på mit tilbud som Det Teologiske Fakultets kommunikationsmedarbejder om at give dagbladenes kirkelige journalister teologisk bistand, da Grosbøll-sagens anden runde tog sin begyndelse i forsommeren 2004.

Personligt var jeg langt fra begejstret for, at sagen rullede op igen, men som teologisk informationsmedarbejder skal jeg ikke nægte, at jeg øjnede en chance. Hidtil havde jeg nemlig haft lidt svært ved at få journalister til at interessere sig for teologien, sagt lige ud havde det været en total fiasko. Ikke at journalisterne havde været afvisende, når jeg præsenterede mig som fakultetets nyudnævnte kommunikationsmedarbejder, bestemt ikke, uheldet ville bare, at ingen journalister for indeværende lå inde med historier, der krævede en fagteologisk indfalds-

vinkel, og det gjorde de heller ikke på sigt, skulle det vise sig.

Umiddelbart skulle en teologisk informationsmedarbejder ellers have gode chancer for at få bragt fokus på sit emne, da det kirkelige stof er blevet voldsomt opprioriteret i de seneste år – selv Politiken har i dag en journalist på området – men også kun umiddelbart, for tænker man nærmere efter, skrives der ganske vist meget om kirker og præster i de danske aviser, men derimod stort set intet om det teologiske. Derfor var det som sagt

også en faglig fornøjelse – og en tilsvarende efterfølgende skuffelse – da Grosbøll-sagen nok engang dukkede op, for hvad man end måtte mene, så kommer man ikke uden om, at vi her har at gøre med et emne, der både har appelleret til læg og lærd. Grosbøll-sagen kan således – som lektor Carsten Pallesen gjorde det ved Plan B-mødet på Vartov den 7. september, 2004 – sammenlignes med intet mindre end striden om arianismen i oldkirken, der mundede ud i Den nikænske Bekendelse. Også dengang blev der pludselig debatteret teologi ”i badstuer og barbersaloner”, som Pallesen formulerer det.

I det hele taget får man som teologisk informationsmedarbejder et anderledes syn på kirkehistorien; fokus flytter sig fra respekt til rent ud sagt næsegrus beundring. Det gælder først og fremmest kirkefædrene, hvor jeg virkelig tager hatten af for deres drift. Tænk sig at opbygge et kompleks, der kommunikationsstrategisk virker som det glade vanvid: sand gud og sandt menneske, hele treenigheds-konstruktionen for slet ikke at tale om en selvscenesat henrettelse, der skal tolkes som en kærlighedsgerning.

Hvordan i alverden har man været i stand til at melde sådan en dagsorden klart ud, som det hedder på nudansk? Svaret er, at det har man heller ikke eller rettere: man har pakket budskabet ind i en mere levende sprodragt. Ifølge kirkehistorikeren Jakob Balling gjorde emner som treenigheden og Kristi to naturer sandt nok ”fyldest som afgrænsning over for hvad der ikke uden at forråde budskabets me-

ning kunne siges om de kristnes Gud”, som det hedder i en artikel med den bombastiske overskrift ”Oldkirken” (Fønix, nr. 2 – årg. 2003). Men Balling anfører videre, at ”det positive indhold af oldkirkens Gudstanke” ikke må søges i dogmatikken, men derimod i dét, som Balling kalder for en række ”livsnære og dynamiske billeder”, men som vi i informationsbranchen nok ville karakterisere som plusord: Løven, Lammet, Solen, Brudgommen, Kongen, Dommeren og Opdrageren.

Allerede i oldkirken har man således benyttet en form for kommunikationsstrategi, men Jakob Ballings tilføjelse er væsentlig: Han finder det nemlig tvivlsomt ”om de dogmatiske formuleringer var egnede til at gøre nytte over for folk, som ikke på forhånd, i kirkens gudstjeneste, havde gjort den praktiske erfaring med forkyndelsen af den himmelske Fader, som åbenbarede sig i menneskers møde med Sønnen ved Helligånden.”

Den problematik er stadig gældende, tror jeg, kirkerummet virker den dag i dag som det mest selvfølgelige sted, når man skal udfolde de teologiske grundbegreber, men det kan et teologisk fakultet desværre ikke bruge til noget. Fakultetet har intet andet at støtte sig til end teologien i sig selv, når den skal formidles, her hjælper ingen helligånd. Desuden havde kirkefædrene den fordel, at offentlig formidling tidligere ikke var lig med massemedier, sådan som det uden sammenligning er tilfældet i dag. Tidligere behøvede man ganske enkelt ikke omvejen over journalistikken for at få sit budskab ud.

Det gør man i dag – eller rettere: det forventes i hvert fald – og det er set fra en teologisk position såre uheldigt, for teologi og journalistik går dårligt i spænd med hinanden, da de bygger på vidt forskellige grundvilkår og tankemønstre, som dog begge har med *gentagelse* at gøre.

Vender vi tilbage til journalisten, der ikke havde lyst til at genopfinde den dybe tallerken, så er hendes billede faktisk ikke helt ved siden af, men med det vigtige *aber dabei*, at hendes udtalelse mere synes at dække hendes eget fag frem for teologien. I teologiens verden er tallerkenen nemlig opfundet – eller ”skabt” for nu at bruge et belastet ord – en gang for alle, og teologiens opgave er at spørge til, fortolke og filosofere over denne handling igen og igen. Det er teologi-ens gentagelse, som på ingen måde udelukker fornyelse.

Journalistikken handler derimod om at beskæftige sig med det nye hele tiden. Hver dag, sin (pap)-tallerken, og den tendens er i øvrigt gået helt grasset i de seneste år; helt præcis siden den første Golfkrig i 1991 med CNN’s direkte dækning. Før den hændelse lå teologien og journalistikken tættere på hinanden forstået på den måde, at også journalistikken følte sig forpligtet til at perspektivere det nye i forhold til i det mindste den nyere historie. Jeg oplevede det for nylig, da jeg lyttede til radioaviserne op til murens fald, og det virkede som om, at de stammede fra en helt fjern (og bedre!) tid. Dengang – og vi taler trods alt kun om 1989 – satte man en ære i at perspektivere det, der nu skete, med tidligere

hændelser, og selv i en vilkårlig morgenradioavis føg journalisterne om sig med årstal: Berlin 1953, Ungarn 1956, Tjekkoslovakiet 1968, etc. I dag virker det, som om journalistikken alene ser det som sin opgave at skildre, hvad der sker *lige nu*, og så er det fuldstændigt ligegyldigt, om det drejer sig om aktiesvindler, et kongeligt dødsfald eller en præst, der ikke tror på Gud. Med en sådan tilgang bliver teologien helt uinteressant, da den heldigvis ikke – i journalistisk forstand – har noget nyt at byde på. Men det gør det sværere at være teologisk informationsmedarbejder.

Alt det betyder imidlertid ikke, at dagspressen er uinteressant for teologer, for aviser skrives ikke af journalister alene; der findes også klummer, essays og kronikker, hvor man ikke i samme grad er forpligtet af den nyeste nutid, og her kan teologien sagtens gøre sig gældende – ja, de fleste debat- og kronikredaktører betragter ligefrem teologi som et godt emne, da det som sagt har læsernes bevågenhed.

Det bør man efter min mening udnytte og ikke på en måde, hvor man kommer med et træt, teologisk hjertesuk, men tværtimod med en tilgang, hvor en teologisk tese tager sit afsæt i et famlende essay helt modsat den nuværende tradition, hvor man venter med at publicere noget, før man med livrem, seler og et fast forankret sikkerhedsnet mener sig helt og aldeles sikker i sin sag.

Fremgangsmåden er ikke revolutionerende, i USA har man tradition for at gribe det an på den måde med Francis Fukuyamas tese om historiens af-

slutning som et berømt eksempel: den publicerede han i et essay kort tid efter murens fald for derefter at udvide tesen til et digert, historiefilosofisk værk, og alligevel var vi en del, der mente, at essayet faktisk var bedre end den lange bog. At en genlæsning så nok vil røbe det modsatte, er en anden sag, som jeg forbigår med journalistisk hast for ikke at forplumre min argumentation. Jeg har nemlig ikke kun fakultetets forskere i tankerne, også de studerende må til tastaturet og skrive en kronik om det emne, de skal til at udfolde i en opgave eller et speciale; ikke kun fordi det er en god måde indledningsvis at skabe sig et overblik over stoffet, men nok så meget fordi en teologistuderende under alle omstændigheder bør lære sig selv at skrive til en ukendt offentlighed. Det er nemlig noget nær den eneste færdighed, som en teolog med sikkerhed får brug for; i hvert fald kender jeg ikke en eneste cand.theol. – præst eller ej – der er havnet i et job, som ikke på en eller anden måde indebærer offentlig formidling.

Hagen ved metoden er, at i det øjeblik man begynder at publicere noget for en større offentlighed, så lurder der en alvorlig fare for, at også journalisterne pludselig bliver teologisk interesserede, og så har vi balladen: Pludselig bliver en teologisk tese forvandlet til en sensation, og så træder der en række voldsomme mekanismer i gang, som ikke er til at stoppe, hvor gerne man end vil. Som Bob Dylan siger i sin nye selvbiografi: ”Det kan godt lade sig gøre at sælge

sit privatliv, men det er umuligt at købe det tilbage igen.”

Mit råd skal derfor være, at man nok skal skrive forståeligt og også gerne begejstret, men alligevel bevare en anelse teologisk kringledethed, sådan at journalisterne ikke fatter det.

Hvis det er muligt, er jeg ret sikker på, at vi har at gøre med en frodig form for teologisk kommunikation, og jeg har kun en sidste tilføjelse: Efter et lille år i faget som informationsmedarbejder har jeg trods alt lært, at man ikke lancerer en metode uden at give den et – helst nuttet – navn, så det være hermed gjort: jeg vælger at kalde denne kommunikationsstrategi for *en sjov og anderledes og dyb tallerken*.

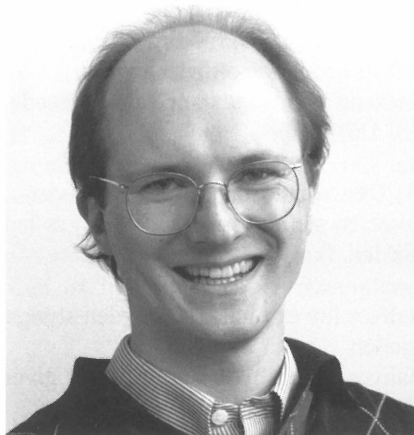
Poesi, prosa – og parallelismer

Af adjunkt, ph.d. Allan Rosengren

Det er ikke svært at se forskel på poesi og prosa i Det Gamle Testamente. Man behøver ikke engang at kunne læse! Prosa er nemlig sat med omløbende sats, dvs. at linjerne så vidt muligt er skrevet helt ud, mens de poetiske linjer er af forskellig længde. Prøv selv at sammenligne Første Mosebog 1 med Salme 1.

Sådan er det i Den autoriserede Oversættelse af 1992, i utallige andre moderne oversættelser og såmænd også i *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, den hebraiske udgave af Det Gamle Testamente, som bruges ved det teologiske studium.

Og her kunne artiklen så godt ende, hvis det ikke var, fordi der var et lille *aber dabei*. Sagen er, at i de hebraiske håndskrifter, som ligger til grund for tekstkritiske udgaver og oversættelser af Det Gamle Testamente, findes denne inddeling *ikke!* Og hvordan er den så kommet der? Ja, den historie er godt 250 år gammel.

Robert Lowth

Forskellige lærde har i tidens løb forsøgt at give svar på, hvad der kendetegner hebraisk digtning. Talrige komplicerede systemer er blevet opstillet, men uden stort held. Undertiden kan man finde noget, der minder om versemål, *metrum*, hvis man tæller trykstærke stavelser, men det holder sjældent særlig langt i en hebraisk tekst. Det blev englænderen Robert Lowth, professor i poesi ved Oxford Universitet i midten af 1700-tallet, der fremsatte en tese, der accepteres den dag i dag:

Hebraisk poesi er kendetegnet ved parallelismer, ikke metrum. En parallelisme er en sidestilling af indholds-mæssigt eller formmæssigt beslægtede led. Lowth identificerede tre typer:

1) Den synonyme parallelisme, fx:

Hvorfor er folkeslagene i oprør?
Hvorfor lægger folkene planer, der ikke kan lykkes? (Sl 2,1)

2) Den antitetiske parallelisme, fx:

Jahve kender de retfærdiges vej,
men de ugudeliges vej går til grunde.
(Sl 1,6)

3) Den syntetiske parallelisme opstår, hvor en sætningsstruktur gentages led for led, fx:

Jahves lov er fuldkommen, den styrker sjælen.
Jahves vidnesbyrd står fast, det giver den uerfarne visdom.
Jahves forordninger er retskafne, de glæder hjertet.
Jahves befaling er ægte, den giver øjnene glans.
Jahve-frygten er ren, den består til evig tid.
Jahves domme er sandhed, de er alle retfærdige. (Sl 19,8-10)

Salmernes Bog er gennemsyret af sådanne parallelle udsagn, og det er altså det, mere end noget andet, der gør teksten til poesi. Og for klart at kunne se denne poetiske opbygning, kan man passende inddele teksten i

led, som ovenfor. Det er Robert Lowths opfindelse.

Lowth opdagede hurtigt, at en anden stor gruppe tekster i Det Gamle Testamente havde samme karakteristika som salmerne, nemlig de profetiske bøger. Det er Robert Lowths anden store opdagelse: Profeterne er Poeter! Esajas' taler kan også inddeles i parallelismer.

Parallelismer i dag

Lowths tese står hos mange eksegeter stort set uantastet. Når der alligevel er grund til at overveje Lowths tese på ny, er det bl.a. fordi parallelismer også optræder i "prosa"-tekster. Sædvanligvis forklarer man dem ved at hævde, at der her er tale om poetiske indslag i prosateksten, fx:

Så længe jorden står,
skal såtid og høsttid,
kulde og varme,
sommer og vinter,
dag og nat,
ikke ophøre. (1 Mos 8,22)

Som det står i 1992-oversættelsen, er dette poesi i modsætning til den omgivende tekst, som altså er prosa. Men lad os lige kaste et blik på det foregående vers:

Jeg vil aldrig mere forbande jorden på grund af menneskene, som kun vil det onde fra ungdommen af.
Jeg vil aldrig mere udrydde alt levende, sådan som jeg nu har gjort. (1 Mos 8,21)

Se, her har jeg inddelt teksten i led i modsætning til 1992-oversættelsen, og pludselig er det ikke svært at se, at vi her også har en parallelistisk struktur: To gange udtrykker Jahve, at han ikke vil gentage sin udryddelses-handling, og to gange uddybes det i en bisætning. Men er det nu bare et stykke poesi, som oversætterne har oversat, eller kan det forklares på anden vis?

Det kan forklares på anden vis. Sagen er, at parallelismer *ikke* i sig selv er en poetisk figur, det er i høj grad noget, som også hører prosa til. Og det er faktisk veldokumenteret inden for humanistiske fagområder, som ikke ligger så langt væk fra teologers bevidsthed, nemlig klassisk filologi og retorik.

Klassisk retorik

Græske og romerske retorikere har udviklet en omfattende terminologi, der beskriver forskellige former for udsmykning af talen. En række af disse figurer svarer til det, vi kender som parallelismer. De vigtigste er:

Isokolon. Sidestilling af to led med fælles indhold/struktur og ca. lige mange stavelser: ”Han kaldte mig til live fra døden, til håb fra håbløsheden, til frelse fra udslættelsen.” (Cicero *Post reditum in Senatu* 9.24)

Antitese. Sidestilling af modsætninger. ”Du stiller dig velvillig an over for dine fjender, ubønhørlig over for dine venner.” (*Ad Herennium* 4.15.21)

Forskellige former for *amplificatio* (udvidelse), fx:

Incrementum (tilvækst, forøgelse). Synonyme ord eller sætninger, der betegner en trinvis stigning: ”At fængsle en romersk borger er en misgerning, at piske ham en forbrydelse, at dræbe ham noget nær fadermord; at korsfæste ham ... jeg mangler ord!” (Cicero *In Verrem* 5.170) og

Congeries (ophobning). En (ustruktureret) ophobning af synonyme ord og sætninger: ”Hvad gjorde dit sværd, Tubero, det sværd, som du trak ved Pharsalus? Hvis krop pegede spidsen på? Hvad var meningen med, at du var bevæbnet? Hvad var din hensigt? Hvor var dine øjne, din hånd, din glød? Hvad begærede du? Hvad ønskede du?” (Cicero *Pro Ligario* 9).

Lad os lige se på et af eksemplerne igen:

Han kaldte mig til live fra døden,
til håb fra håbløsheden,
til frelse fra udslættelsen.

Hvis dette havde været sagt om Jahve i Salmernes Bog, ville vi have betragtet det som en tre-leddet synonym parallelisme, som ægte poesi; det ville alle have været enige om. Men nu er det altså sagt om den konsul, der reddede Cicero hjem fra eksil, det er fra en tale af Cicero, og så er det pr. definition prosa; det er alle enige om. *So much* for forskellen mellem poesi og prosa!

Mit projekt

Carlsbergfondet har bevilget støtte til, at jeg i en periode (foreløbig et, formentlig to år) kan færdiggøre projektet: ”Nyformulering af parallelismebegrebet med inddragelse af den klassiske filologi.” Jeg vil bl.a. overveje, hvordan parallelismer indgår i den litterære strategi. For retoriske figurer er nu mest interessante, når de har indholdsmæssig betydning. Lad os tage to eksempler, en salme og dernæst en passage fra Første Mosebog. Sl 149 begynder således:

Syng en ny sang for Jahve,
hans pris i de frommes forsamling!

Israel skal glæde sig over sin skaber,
Zions sønner skal juble over deres
konger.

I dans skal de lovprise hans navn,
til pauke og citer skal de lovsynge
ham.

For Jahve glæder sig over sit folk
og smykker de ydmyge med frelse.

De fromme fryder sig i herlighed,
på deres leje bryder de ud i jubel. (Sl
149,1-5)

De synonyme parallelismer er her til
at få øje på. Men så fortsætter salmen:

Fra deres struber lyder hyldet til Gud,
i deres hænder har de tveæggede
sværd (Sl 149,6)

Se, det ville man jo isoleret set ikke
opfatte som synonyme udtryk. Men nu

står de i en sammenhæng med *gen-
nemgående parallelismer*, og det leder
læseren til også at læse disse linier
som en parallelisme: Lovsang til Jahve
og krigshandlinger hører sammen.

Det får betydning for fortolkningen
af den lovsang, vi ellers møder i Sal-
mernes Bog. Den er altid Israels, de
udvalgte lovsang, de, som vil ”hævne
sig på folkene, straffe alle folkesla-
gene” (Sl 149,7). Først når folkene er
udryddet og kongerne lagt i fodlænker
(Sl 149,8), kan lovsangskoret i Sl 150
lyde – som altså *ikke* er et universa-
listisk lovsangskor; det er de overle-
vendes hyldet til krigsguden Jahve.
Det sidste er eksegeter tilbøjelige til at
overse.

Se, det var parallelismens funktion
i en gammeltestamentlig tekst i høj
retorisk stil (traditionelt kaldet poesi,
men lad det nu ligge). Nu følger en
anden gammeltestamentlig tekst i høj
retorisk stil (traditionelt kaldet prosa,
men lad det nu ligge). Det er Guds tale
til Abraham, efter at denne har vist sig
villig til at ville ofre sin søn til Jahve:

Jahves engel råbte igen til Abraham
fra himlen,
og han sagde:

”Jeg sværger ved mig selv,”
siger Jahve.

”Eftersom du har handlet således,
og du ikke har nægtet mig din eneste
søn,

så vil jeg velsigne dig stærkt,
og jeg vil mangfoldiggøre dit afkom
stærkt

som himlens stjerner
og som sandet på havets bred,

dit afkom skal erobre dine fjenders
porte,
og i dit afkom skal alle jordens folke-
slag finde velsignelse,

netop fordi du adlød mig.” (1 Mos
22,15-18)

Her har vi igen en struktur med gennemgående parallelismer. Og læseren ledes til at læse ”dit afkom skal erobre dine fjenders porte, og i dit afkom skal alle jordens folkeslag finde velsignelse” som en parallelisme (der er forstærket ved gentagelsen af ”dit afkom”). Og hvad er så betydningen af det? Tja, det er i hvert fald ikke et universalistisk perspektiv, der kommer til udtryk, når der tales om folkeslagenes velsignelse. Efter en erobningskrig vil *pax judaica* sænke sig, og for så vidt folkeslagene overlever og under-

ordner sig, vil de få del i Abrahams velsignelse. Udsagnet siger først og fremmest noget om Abraham og hans efterkommere og deres plads i verden. Alt dette er i for sig ikke nyt, men analysen af retoriske figurer tjener til at fremhæve dette indhold.

Sl 149-150 er en indholdsmæssig parallel (!) til 1 Mos 22,15-18: Det tilsyneladende universalistiske (lovsang, velsignelse) korrigeres af et partikularistisk eller sekterisk perspektiv. Og parallelismen er med til at fremhæve dette.

I fremtidige oversættelser af Det Gamle Testamente vi nok stadig se tekst inddelt i led efter parallelismer. Det er jo meget fornuftigt, for en sådan opstilling gør tekstens struktur mere overskuelig. Men det er også uheldigt, for den sætter et kunstigt skel mellem de konstruerede størrelser poesi og prosa og slører dermed parallelistiske strukturer i ”prosa”-tekster. Mit projekt er at bidrage til bevidstheden herom.

Abrahams spor – tværfagligt netværk om religion i det 21. århundrede

**Af ekstern lektor, ph.d. Lars K. Bruun, ph.d.-stipendiat,
cand.mag. Thomas Hoffmann og ekstern lektor, ph.d.
Søren Holst**

Hvad har islam, kristendommen og jødedommen overhovedet til fælles? Det er ikke blot et spørgsmål, som udspringer af teologisk nysgerrighed, men også af den verden, vi bebor i dag. For nu – som før – viser mange af denne verdens konflikter hen til disse religioner: Nogle jøder ønsker et Stor-israel uden Palæstina, nogle muslimer ønsker et Palæstina uden Israel, og herhjemme ønsker nogle kristne et Danmark uden muslimer.

Men man kunne også vælge at spørge mere personligt, *hvem* disse tre religioner har til fælles – ud over Gud naturligvis. Én person træder særligt frem: Abraham! Stamfader til isrealitterne, pagtstifter og samtalepartner med Gud, indstifteren af den mandlige omskærelse og mirakuløs fader til Isak sammen med sin gamle kone Sara.

I forbindelse med Københavns Universitets nye satsningsområde Religion i det 21. århundrede har

undertegnede sat projektet ”Abrahams spor” i værk: Rammen om aktiviteterne er en tværfaglig arbejdsgruppe bestående af en lille snes yngre forskere med højst forskellige faglige tilhørsforhold og metodiske udgangspunkter. Vi kommer fra faglige felter, der ellers ikke nødvendigvis får hinanden i tale, og allerede i netværkets første halve leveår har vi således oplevet, at indsigter fra religionsfagene, herunder bibelforskningen, har kunnet krydses med bidrag fra videnssociologi, idehistorie, fortolkningsteori, kulturanthropologi og post-koloniale studier, som til daglig sjældent kommer til udtryk omkring ét og samme bord, og at forskere med fokus på historiske emner er kommet i frugtbar dialog med specialister i nutidige problemstillinger. Resultatet har været, at vi har kunnet føje nye facetter til hinandens billede af de traditioner, der nedstammer fra fader Abraham. For vist er Abraham faderskikkelse for de tre store monoteistiske religioner, men både religionerne imellem, og også inden for de enkelte religioners egne vægge, er vi vidner til en bred og broget vifte af fortolkninger.

Den jødiske Abraham

Allerede de tidligste jødiske tolkninger af Abraham, fx i Dødehavsrullerne og andre tekster fra samme periode, bearbejder patriarken for at få andet og mere ud af ham, end der foreligger i selve de bibelske tekster: Fortolkningerne gør Abraham til en strengt lovoverholdende jøde – i mange fortolkninger således, at han også efterlever religiøs praksis, som i den bibelske

fortælling slet ikke fandtes endnu på Abrahams tid: Det antikjødiske skrift *Jubilæerbogen* synes at tidsfæste den ikke-gennemførte ofring af Isak til selve påskedagen. Abraham kan selv sagt ikke fejre påske, da påsken er en mindefest for noget, som ikke var sket endnu på Abrahams tid: Jødernes udfrielse fra slaveriet i Egypten. Men i stedet for at slagte et påskelam kommer Abraham altså alligevel til at foregribe den vigtigste jødiske fest ved at vise sig villig til at bringe det ultimative offer: sin egen søn.

Den kristne Abraham

I Paulus’ *Romerbrev* og *Galaterbrev* bliver Abraham som ”troens fader” hvirvlet ind i Paulus’ diskussion af loven – som viser sig at hænge sammen med spørgsmålet om etnicitet. Derfor fremhæves det, at Abraham fik et løfte af Gud som *uomskåret*, nemlig løftet om at blive stamfader til mange folkeslag. Selve omskærelsen var blot en besegling af dette løfte. Ved løftet blev Abraham stamfader også til uomskårne. Der er to ting på spil her: Abraham distanceres fra loven og fra Israel, da det afgørende løfte fra Gud er givet før lovens åbenbaring og nationens grundlæggelse. – Og da Kristus selv er Abrahams afkom, er Kristus koblet til Guds løfter til Abraham. Den dobbelte distancering fra henholdsvis loven og Israel, som kendetegner Abraham, kendetegner derfor også Kristus. Kristus er simpelthen foregrebet i Abraham – og fortolkningens ”integritet” er sikret.

Pointen anskueliggøres yderligere ved en tolkning af Abrahams to hu-

struer, Ismaels mor, trælkvinden Hagar – og Isaks mor Sara: Hagar symboliserer Sinaj-pagten, hvor israelitterne modtog pagtens tavler med loven og dens bud. Og man kunne så tro, at Paulus herefter ville tale om en *ny* (og bedre) pagt, eftersom Kristus har åbenbaret sig *efter* Sinaj-pagten; men i stedet sættes fokus på, at Sara symboliserer det løfte, Gud gav Abraham 430 år *før* Sinaj-pagten – *It's perfectly practically clear!* Der blev testamentet skrevet og løftet givet, og det kan loven ikke ændre på. Sådan indfører Paulus noget nyt, nemlig Kristus-troen, ved at påberåbe sig noget gammelt.

Den kristne brug af Abraham fortsætter ud over Det Nye Testamente: Ikke mindst oldkirken tolkede ivrigt på patriarken, fx ved at læse ”på-ethængende-hår”-ofringen af Isak som et varsel om Faderens ofring af Sønnen. På netværkets andet seminar i september godtgjorde cand.theol. Finn Damgaard, at oldkirkens reception og fortolkningsstrategier over for denne tekst opviser en mere kreativ og dynamisk brug af fortolkningsparadigmer, end man hidtil har haft øje for med den vante opdeling i henholdsvis typologisk og allegoriske fortolkning.

Den islamiske Abraham

Med islams Abraham, på arabisk *Ibrâhîm*, introduceres et religionshistorisk paradoks, som cand.mag. i arabisk filologi Dorthé M. Kodal behandlede på september-seminaret: Koranen betegner Abraham som en *hanîf*, ofte oversat som ”en ren af troen” – og heri ligger, at skønt Abra-

ham levede før Muhammads tid, havde han den sande tro og hengav sig til Guds vilje og var derfor muslim, thi islam er menneskets oprindelige, sande religion. Kodal skildrede *hanîf*-begrebets mulige oprindelse, dets primære betydning i Koranen og dets forbindelse til Abraham-figuren. Med udgangspunkt heri blev der arbejdet videre med det teoretiske grundlag for dette fænomen, at begrebslige lån og levn kan twistes på en sådan måde, at de genererer ny og afgørende betydning i deres nye kontekst, *in casu* den koraniske.

Det er ingen tilfældighed, at Abraham optræder i Muhammads åbenbaringer. De bibelske fortællinger om Abraham mindede i mange tilfælde om Muhammads eget liv. Ligesom patriarken gjorde oprør mod sine fædres flerguderi, således også Muhammad. Ligesom Abraham blev udvalgt af Gud, således også Muhammad. Ligesom Abraham måtte rejse væk fra sin fødeegn, således også Muhammad, som i 622 e.v.t. forlod den hedenske by Mekka for at slå sig ned i det nordligere Medina. Og da Muhammad mange år senere vender tilbage til et omvendt og muslimsk Mekka, smadrer han – akkurat som Abraham iflg. den jødiske midrash-tradition, der overtages af Koranen (og som Danmarks Absalon) – gudebillederne i byen. Således sætter Muhammad sig dels i et eksklusivt profetisk slægtskab med de to store bogreligioner, dels betoner han Abraham som en ur-muslim, der er forud for jøde- og kristendom.

Abraham-figuren giver ikke kun anledning til spørgsmål om genbrug,

polemik og interreligiøs taktik (man er godtroende, hvis man tror, at religion per definition er godtroende). Den giver os også et indblik i traditioner og værdier, som af den ene eller anden grund forblev mere perifere i jødedommen og kristendom, men som altså kom til ”ret og ære” i en islamiseret version.

Abraham i det 21. århundrede

Men hvad er det, der gør Abraham til et så brugbart referencepunkt for tre i nutiden stærkt forskellige religioner? På netværkets tredje seminar i oktober præsenterede ph.d.-stipendiat, cand.mag. Laura Feldt en videnssociologisk orienteret analyse af dette spørgsmål:

Ifølge den franske historiker Pierre Noras teori om den kollektive erindrings funktion i både religiøst og nationalt definerede grupper er kulturel og religiøs identitet ikke abstrakte størrelser, men noget, der dannes via brugen af bestemte ”erindringssteder” (*lieux de memoire*). Sådanne erindringssteder eller ”huske-symboler” er spataliserede, temporaliserede, korporelle – kort sagt: *konkrete* i forhold til rum, tid og krop. Erindringssteder rummer et potentiale for forandring, for endeløst genbrug af deres betydning og en uforudsigelig spredning af deres konsekvenser: De forankrer, kondenserer og udmønter den kollektive erindrings kulturelle kapital.

Det er nærliggende at forstå Abraham som et sådant grundlæggende *lieu de memoire* for de tre monoteistiske religioner, og hermed foreligger der et

frugtbart analyseredskab til at forstå religionernes fortsatte udvikling i både dialog og konflikt med hinanden. Seminaret førte til en udbytterig drøftelse af, hvilke kvaliteter hos Abraham-figuren, der gør den så paradigmatisk som erindringsfigur i alle tre religiøse traditioner.

En komparativ, ideologikritisk vinkelel på Abraham-figuren præsenterede ekstern lektor, cand.theol. Christina Petterson i sit paper ”Abrahams spor i sneen”: I konfrontationen mellem kristendom og traditionel åndetro i Grønland i det 21. århundrede kan Abraham-figuren dukke op et så uventet sted som blandt en healers og åndemaners hjælpeånder: Den grønlandske healer Manguaq Berthelsen blev sidste år under en vis pressebevågenhed hidkaldt til at fjerneheale den bygning, hvor hjemmestyret har sæde; ikke uventet tog præster, provster og Grønlands biskop, Sofie Petersen, afstand fra behandlingen – men interessant (og tidstypisk) nok betragter Berthelsen ikke selv sin virksomhed som værende på kollisionskurs med grønlandsk kristendom: Hun gør kristendommen til en del af det ånderige, som hun har kontakt med, idet Abraham (og Moses) er blandt hendes hjælpeånder. Hun går således ind på kristendommens præmisser, som en del af den grønlandske kultur, og betragter sig selv som kristen: Dette giver hendes projekt en bæredygtighed, som næppe havde været mulig, hvis det var konciperet i principiel konflikt med den kristendom, som netop er en integreret og betydningsfuld del af det grønlandske religiøse liv.

Som paradigme for sin analyse af dette fænomen benyttede Petterson en læsning af Johannesevangeliet: Også i dette skrift finder vi et projekt, som benytter den etablerede kultur og religion som løftestang for udformningen af egen identitet, idet evangeliet nytolker traditionelle jødiske identitetsmarkører som Abraham, Moses og templet i sin konstruktion af en Kristus-troende selvforståelse.

At både den grønlandske healers

og det nytestamentlige evangelieskrifts selvlegitimeringsprojekt knytter til ved Abraham-skikkelsen, er endnu et eksempel på denne skikkelses ikoniske potentiale.

Om alle veje fører til Rom, har ikke været drøftet i projektets regi – men at Abraham fører alle vegne hen, har været en gennemgående erfaring, og vi forventer fortsat at blive klogere ikke blot på hinandens, men også på egne forskningsområder.

Theologisk Forening forår 2005

Tirsdag den 22. februar 2005 kl. 19.30

Foredrag ved forfatter, psykoterapeut og præst Bent Falk. "Forandringens paradoks. Gestaltterapiens grundsetning med baggrund i kristen eksistentialisme."

Tirsdag den 15. marts 2005 kl. 19.30

Foredrag ved professor emeritus, dr.theol. Theodor Jørgensen.
"Mit liv med Schleiermacher."

Tirsdag den 5. april 2005 kl. 19.30

Foredrag ved lektor, dr.theol. Bent Flemming Nielsen.
"Genopførsler – Ritual, kommunikation og kirke."

Tirsdag den 26. april 2005 kl. 19.30

Foredrag ved dr.phil. Jeppe Sinding Jensen.
"Kognitionsforskning."

Tirsdag den 10. maj 2005 kl. 19.30

Generalforsamling og foredrag ved professor dr.jur. Vibeke Vindeløv.
"Konfliktløsning."

Sted:

Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet, Købmagergade 44 over gården

Ordination

– hvad mon det egentlig er for noget?

Af lektor, cand.theol. Hans Raun Iversen

Kan forskning rydde op?

Blandt de praksisfelter i folkekirken, hvor det formodede ”velordnede anarki” afslører sig som noget gudsjammerligt rod, er ordinationen. Allerede på det sproglige plan er der kuk i den. Skal vi gøre os forståelige for hinanden, taler vi om *ordination*. Det ved vi øjensynligt, hvad er. Mange præster taler glad og gerne om, at deres egen ordination har haft en endog meget stor betydning for dem, mens andre er mere fāmælte på det punkt. Men ritualbogens ord for sagen er *vielse*, et ord, som normalt på dansk betyder kirkelig ægteskabsstiftelse! Den ellers så autoritative *Kirkeordnans* fra 1537 taler imidlertid om *ordination*, mens det først er *Kirkeritualet* af 1685, der indfører termen *vielse*, som så har hængt ved i ritualbøgerne siden. I praksis gør vi i folkekirken åbenbart ikke nogen forskel mellem de to termer, selv om termerne ellers etymologisk, historisk og ikke mindst komparativt (i forhold til vore nabokirkers sprogbrug) er ret så forskellige.

Netop de terminologiske forviklinger i processen efter den nordisk-

luthersk/anglikanske fællesudtalelse fra Borgå (Porvoorkæringen) fra 1992 var grunden til, at Nordisk Økumenisk Råd i 1997 besluttede at iværksætte en studieproces omkring ”Ordinationens teologi og terminologi i de nordiske kirker”. Det lykkedes at få samlet 17 deltagere fra en række kirkesamfund i alle fem nordiske lande til en konsultation i april 1998 i Farfa nær Rom. Selv om der var gjort ihærdige forsøg på at lave forberedelsespapirer til konsultationen, stod det hurtigt klart, at nok så megen mellem-

kirkelig samtale ikke kunne gøre ret meget fornuftigt til fremme af den gensidige forståelse af de mange måder at håndtere ordinationens terminologi og teologi på i de nordiske kirker. Skulle der ske noget, skulle der forskes.

Lidt uforsigtigt tilbød jeg så at etablere et forskningsprojekt sammen med professor Sven-Erik Brodd fra Uppsala, dr.theol. Else Britt Nilssen fra Oslo, professor Einar Sigurdbjörnsson fra Reykjavik, dr.theol. Yngvil Martola fra Åbo, senere afløst af Dr. Risto Cantell, der er direktør for den lutherske kirkes udenrigsafdeling i Helsingfors, og direktør Gunnel Borggaard fra Nordisk Økumenisk Råd som kontaktperson til kirkerne. Afgørende var det, at vi i Rom fik hyret lederen af Centro Pro Unione, professor Jams Puglisi som konsulent for projektet. Puglisi er – fra sit franske disputatsarbejde – ubetinget verdens førende ekspert i ordinationens historie og teologi – eller i, som det hedder i den snart fire bind stærke engelske udgave af hans værk, ”*The Process of Admission to Ordained Ministry*” (The Liturgical Press). Da vi netop var færdige med projektet, blev Puglisi headhuntet som generalsekretær for The Franciscan Friars of Atonement, som også sponsorerer Centro Pro Unione. Men vi nåede at udnytte ham godt og grundigt som sparringspartner og konsulent gennem alle processens faser, før det kom så langt.

En forskningsproces

Fra de nordiske humanistiske forskningsråds fællesorgan, NOS-H, fik vi

penge til en projektforbereðelseskonference på Kolonien Filadelfia i Dianalund med i alt 20 nordiske deltagere i oktober 1999. Efter meget arbejde kom millionen endelig i hus fra NOS-H i juni 2001, så det nu nøje designede projekt kunne gå i gang – med kort tids ansættelser af otte ikke fastansatte forskere og en større forskerkonference med 30 deltagere, heraf en del fra ikke-nordiske lande, på Granavold ved Oslo april 2002, hvor deltagerne forud havde fået udsendt en snes første udgaver af bidrag til projektet. Så var der kun tilbage at holde gejsten oppe i projektgruppen, som nu blev til redaktionsgruppe, og så naturligvis at holde vore i alt 23 bidragsydere til ilden, så der kunne komme en sammenhængende bog ud af anstrengelserne. Hertil bidrog det meget, at redaktionsgruppen og dens assistenter, cand.theol. Ghita Olsen og ph.d. Liselotte Malmgart, kunne mødes billigt på gode franciskanerklostre i Assisi januar 2003 og Venedig oktober 2003. På god økumenisk vis fik vi ikke blot lavet en bog, men også en fælles tekst om ”*The Meaning of Ordination*”, som nu trykkes i *Studia Liturgica* og *The Ecumenical Review*. Vores bog, som bliver på omkring 500 sider, hedder ”*Rites of Ordination and Commitment in the Churches in the Nordic Countries, Theology and Terminology*”. Den udkommer i løbet af foråret 2005 på Museum Tusulanums Forlag i København, som bl.a. udmærker sig ved at have et fint internationalt distributionsnetværk.

Afhængigt af, hvordan man definerer et selvstændigt ritual, har vi ind-

samlet mellem 400 og 500 selvstændige ritualer for forskellige former for ordination, indvielse, indsættelse, udsendelse, modtagelse eller commitment i og på tværs af alle kirkesamfund i de fem nordiske lande. Ca. 200 nøje udvalgte ritualer er blevet analyseret i grupperinger på kryds og tværs med henblik på spørgsmål som 1) terminologien i de nutidige udgaver af ortodokse og katolske ordinationsritualer i Norden, 2) de historisk bestemte lutherske ordinationsritualer i henholdsvis de østlige (Sverige og Finland) og de vestlige (Danmark, Norge, Island, Færøerne og Grønland) nordiske, lutherske traditioner, 3) udviklingen af ritualer for ordination af diakoner i de lutherske kirker, 4) instrumentalitet og ekspressivitet i ritualer for henholdsvis ordination og ordensindvielse, 5) institutionalisering og kontekstualisering af ”frie” ordinationer for baptister, grundtvigianere, frelsersoldater og missionærer samt 6) menighedernes rolle i ordinationsritualerne. De 19 case-studier i denne afdeling følges op af seks principielle indlæg, der belyser økumeniske og liturgiske perspektiver i case-studierne. Endelig bringer bogen en længere metodisk indledning samt en sammenfatning af projektets resultater i en mere ordinær projektafrapporteringsform – ud over den nævnte fælles tekst.

Konklusioner

Bogens resultater er flere og også indimellem noget mere konkrete og nærgående, end hvad der kan berettes om her. En del af de særlige danske

perspektiver er formidlet i artikler af provst Hasse N. Jørgensen og mig. De er trykt, sammen med en meget vigtig udredning af motiverne bag folkekirkens ordinationsritualer fra 1987 af biskop emer. Henrik Christiansen, i *Kritisk Forum for Praktisk Teologis temanummer om embedet (93/2003)*. På det teologisk-indholdsmæssige plan kan der især peges på to resultater:

Selv om kreativiteten og derfor også diversiteten i de indsamlede ritualer er stor, findes der i materialet en endnu mere iøjnefaldende konvergens, som synes at blive sat igennem af selve den rituelle praksis og det elementære behov for at give udtryk for ordinationens tre grundlæggende led: kaldelse, velsignelse og sendelse/bemyndigelse. Ordinations- og indvielseshandlinger skriver sig ind i fælles kirkelig udtryksform, som får kirkerne til at fremstå – og i praksis måske også være – mere enige i kirke- og embedssynet, end det fremgår af deres juridiske og teologiske dokumenter om de samme emner. Det er således en hovedpointe i bogen at påvise, hvorfor og hvordan ritualerne er et vigtigt studiemateriale i økumeniske processer.

Da ordination og indvielse er ritualer, der er centreret omkring bøn, håndspålæggelse og Helligåndspåkaldelse, indebærer ritualen en så stærkt teologisk ladet ekspressiv handling, at ritualen næsten uvægerligt også opleves som instrumentelt, idet ordene øjensynligt forudsættes at skabe, hvad de nævner. Ritualernes brug sætter således en basal teologisk enighed, selv om ritualerne i øvrigt kommuni-

kerer – eller lukker af for at kommunikere – i en lang række forskellige retninger, på grund af den historiske og lokal-, konfessional- eller national-kirkelige sammenhæng, som de enkelte ritualer indgår i. Det er derfor vigtigt, at kirkerne bevidstgøres om forholdet mellem liturgi og kommunikation på den ene side og teologisk troværdig tale på den anden side.

Af væsentlig betydning er også den mængde af metodisk og problemstillingsmæssigt forskellige studier af ordinationsritualer, der er gennemført i bogen. Ud over herigennem at introducere de nordiske kirker som cases i forhold til international, økumenisk og liturgisk forskning, og i det hele taget at skabe overblik over forskningen omkring ordinationsritualer, håber vi, at bogen internationalt i uddannelse som i forskning vil vise sig frugtbar som en eksemplarisk reader, der demonstrerer alle de vigtigste, frugtbare arbejdsmetoder i studiet af ordinationsritualer.

Blev der så ryddet op?

Men hvad så med de terminologiske problemer? Har vi også fået klaret dem? Det kan man just ikke sige. Vi havde længe en ambition om at lave et krydsklippende, leksikalsk skema over de terminologiske variationer i nordisk ordinations- og embedsteologi. Men vi har på det punkt – ud over en række udredninger langs ad vejen – måttet nøjes med et ”Glossary of Nordic Terms”. Terminologien lader sig ikke udrede, endsige fastlægge.

Kirkemødet i Sverige har for et par år siden afskaffet udtrykket ”embede”

til fordel for ”vigningstjänst”, omfattende diakoner, præster og biskopper, og i november 2004 tog kirkemødet i Norge øjensynligt nok et skridt i samme retning, selv om man her hidtil har været tilbøjelig til at forstå CA 5 som en eksklusivparagraf: Når Gud har indsat prædikeembedet, så er det kun ét embede, sådan som folkekirkens ritualbog vist nok fortsat forudsætter det. Og det er til det embede, der skal ordineres (hvis det altså er det, det hedder?) og ikke til andet. Sådan stod det i hvert fald fast i kolonisationskirken på Grønland, hvor det kirkelige magtsprog fandt sin fulde udfoldelse ved ordinationer, som til gengæld kun blev dem til del, der fik adgang til at prædike for rigtige danskere, mens grønlænderne måtte nøjes med uordinerede kateketer. For nu blot at antyde én af pointerne i én af de næsten kriminalromanagtige historier omkring ordinationsritualer, som rulles op i bogen.

Forum for Patristik

Af provst, cand.theol. Holger Villadsen

Under det femte nordiske patristikermøde i Lund 1997 udviklede der sig hos de danske deltagere en idé om et dansk samtaleforum. Idéen blev til Forum for Patristik, der holdt sit første seminar på Aarhus Universitet den 2. februar 1998. Siden har der hvert halve år været holdt et seminar skiftevis i Århus og i København; de fleste gange har det været den sidste mandag i januar og august. Indtil nu er der afholdt 14 seminarer.

Initiativtagere var Rasmus Nøjgaard, Anders-Christian Jacobsen og Holger Villadsen. Gruppen blev efter første seminar udvidet med Nils Arne Pedersen.

Idéen

Udgangspunkt for idéen om at etablere et sådant forum var en konstatering af, at der faktisk bliver arbejdet en del i Danmark med patristiske emner og publiceret mange bøger og artikler; men arbejdet sker for det meste spredt og "skjult", idet arbejdet med patristik kun er en bibeskæftigelse.

Formålet med at etablere Forum for Patristik var derfor at etablere et mødested, hvor interesserede kunne

mødes på tværs af faglige og geografiske grænser. Målgruppen er således ikke kun kirkehistorikere og teologer, men også filologer, antikhistorikere, religionshistorikere, kunsthistorikere, filosoffer og andre, der beskæftiger sig med oldkirkelige emner. Der er nok ikke mange i målgruppen, der opfatter sig selv som "patristikere", men begrebet patristik er anvendt som en form for definition af et centrum, der giver god plads til mange forskellige tilgange.

På tværs af grænser

Som udgangspunkt er patristik ikke mere tværfaglig end mange andre discipliner, men under hensyntagen til de faktiske forhold i Danmark er den tværfaglige tilgang til emnet en afgørende faktor i Forum for Patristik.

I forhold til de teologiske universitetsfag hører patristik mest hjemme i kirkehistorie; men der har faktisk ved seminarerne været flere oplæg fra eksegeter og systematikere. Og de universitetsansatte oplægsholdere er ikke kun hentet fra de teologiske fakulteter, men også fra de humanistiske fakulteter. Præstegårdsteologien er også pænt repræsenteret, både blandt deltagerne og blandt foredragsholderne.

En postliste

Forum for Patristik er meget løst organiseret. Der er ikke blevet oprettet nogen forening, og der opkræves ikke kontingent. Organisationen består stort set kun af en postliste, der administreres af en sekretær på Det Teologiske Fakultet i Århus. Seminarerne som sådan er gratis, og der opkræves kun et beløb til dækning af kaffe og frokost. Fakulteterne har lagt lokaler til, og Århus-fakultetet har stået for kopiering og udsendelse af de halvårige invitationer til de personer, der står på postlisten. Ud over de halvårige invitationer informeres gennem to hjemmesider; den ene er en del af hjemmesiden for Det Teologiske Fakultet i Århus, og den anden har en selvstændig adresse: www.patristik.dk.

Tidsskriftet "Patristik"

I tilknytning til Forum for Patristik er i 2004 påbegyndt udgivelse af et internettidsskrift under navnet "Patristik". Artiklerne udgives som pdf-filer med fast layout og sideinddeling, hvilket gør det muligt at henvise til artiklerne som til almindelige tidsskriftsartikler. Tidsskriftet findes på internetadressen: www.patristik.dk/Patristik. Det er planen, at der hvert år ud over de selvstændige artikler skal udgives et hæfte med anmeldelser af litteratur om patristik.

Tidsskriftet er åbent og gratis. Da der ikke er nogen, der har udgifter på tidsskriftet eller skal tjene på det, er der også plads til smalle eller specielle artikler, hvis de i emne og kvalitet ligger inden for tidsskriftets redaktionelle linje.

Artikler, der ønskes optaget i tidsskriftet, sendes til én af de to redaktører: provst Holger Villadsen, Kappelvej 1, 4900 Nakskov, e-mail hvi@km.dk, eller lektor Anders-Christian Jacobsen, Afd. for Systematisk Teologi, Aarhus Universitet, e-mail ALJ@teo.au.dk. Sidstnævnte er redaktør af anmeldelsesnummeret.

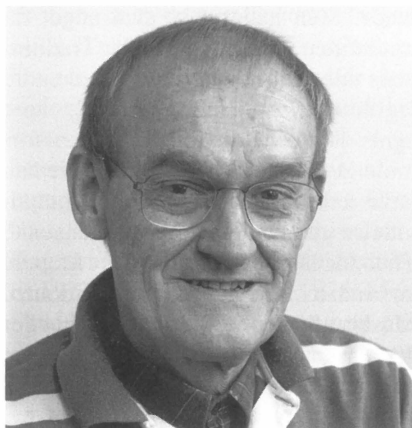
Theodor Jørgensen: Professor i dogmatik 1974-2004

Af professor, lic.theol. Niels Henrik Gregersen

Den 3. september 2004 – nøjagtig 30 år efter sin tiltrædelsesforelæsning i 1974 – holdt fakultetets professor i dogmatik, Theodor Jørgensen, sin afskedsforelæsning over temaet ”Religionerne som udfordring til teologien”.

En cadeau

Forelæsningen var usædvanlig velbesøgt. Det store auditorium 7 var fyldt til randen, og i foyeren stod mange og måtte høre på med højtalere. Men forelæsningen forløb ikke uden et optrin, der meget godt afspejler den hovedperson, fakultetet skulle tage afsked med. Straks da Theodor Jørgensen træder ind i auditoriet, rejste forsamlingen sig spontant op og klappede. Noget sådant gør man med popstars, men normalt ikke med professorer. Den kommende emeritus var da også noget overrasket, men samtidig så opsat på at komme i gang, at han ikke afventede dekanens introduktion, men energisk påbegyndte sin forelæsning. Næsten korporligt måtte dekan Steffen Kjeldgaard-Pedersen bryde ind og overtage mikrofonen, førend han kunne få lov til at introducere ”Theodor Friedrich Wilhelm Holzdeppe Jørgensen” med

alle formalia. Hvilket dekanen gjorde i et så langsomt og afmålt tempo, at det stod i en vis spænding til den afgående professors fyrihed. Altsammen til forsamlingens almindelige moro og munterhed!

Fuldblods

Allerede dette fortæller noget om Theodor Jørgensen. Et par generationer af teologer har lært ”Theo” at kende som en teologisk eksistens, som der i enhver generation kun vil være ganske få af, og som et menneske, som der absolut kun eksisterer én af.

Theodor Jørgensen har som lærer i faget dogmatik favnet bredt. Han har været pejlemærke og inspirator for en meget stor del af den københavnske studenterbefolkning – lige fra den venstre til den højre ende af spektret. Hans evne til at videreføre den humanistiske og musiske dannelse er lige så kendt som hans stadige vilje til en fordybelse i den klassiske teologi.

Intet må være os ganske fremmed – heller ikke det tilsyneladende fremmede. Men heller ikke skal noget fra traditionen overtages blindt. Traditionens tale indgår i en dialog med andre legitime synspunkter, herunder vore egne. Havde Theodor Jørgensen formuleret sig programmatisk, kunne han have kaldt sit program: ”Horisontudvidelse gennem horisontsammenstød.” Theodor Jørgensen inkarnerede selv en sådan omgang med traditionen. Måske af samme grund har Theodor Jørgensens klassiker-læsninger som regel trukket mange studenter til sig. Jeg husker selv en øvelse sidst i 70’erne over Anselm af Canterburys *Cur deus homo* – bestemt én af de mindre ophidsende dogmatiske tekster. Ikke desto mindre ankom vi omkring 45 studerende til timerne!

Theodor Jørgensen har en stærk dogmatisk balancesans, hvad der dog ikke har hæmmet hans engagement. Kirkepolitisk har Theodor Jørgensen været en stærk fortaler for kirkens selvstændighed som bekendelseskirke, samtidig med at han gerne fremhæver, at den gode kirkelige ortodoksi altid rummer et element af kætteri. Også på andre områder har Theodor Jørgensen bevæget hen over skillelinjer. Han har

således været en deltager i den evangelikale del af missionsbevægelsen, samtidig med at han har engageret sig i Muslimsk-Kristent Studiecenter og er en stærk fortaler for et kirkeligt ritual til vielse af bøsser og lesbiske. Disse forskelligartede engagementer er hos Theodor Jørgensen indgået i en slags personalunion, hvor man som udenforstående har haft fornemmelsen af, at det ikke kunne være meget anderledes. Ingen har nemlig været i tvivl om, hvor ”Theo” selv står. Det viser han jo selv så tydeligt, hver gang han udtrykker sig. Altid optræder han fuldblods.

Liberalteologi og Lutherrenæssance

Theodor Jørgensen er sønderjyde, født og opvokset i Sønderborg, hvor hans far var præst, først for den dansktalende, efter 1920 for den tysktalende menighed. Theodor Jørgensen har derfor været tosproget siden sin barndom. Med en forkærlighed for det danske sprog og samtidig med en god portion skepsis over for national selvgothed i almindelighed og folkekirkelig selvtilstrækkelighed i særdeleshed.

Sammenhængen mellem den europæiske og den nordiske horisont hører med til billedet af Theodor Jørgensen. Hjemmefra har han haft den store europæiske kulturtradition med sig. Faderen, Carl Marius Jørgensen, genfortalte de store fortællinger fra Homer til de nordiske sagaer: Også Kants moralfilosofi og Goethes humanitetsreligion hørte med til hjemmets atmosfære. Faderen var teologisk kandidat

allerede fra 1911, efter blandt andet at have studeret i Berlin hos den store liberalteolog Adolf von Harnack og hos Reinhold Seeberg og Karl Holl. Sidstnævnte var pioner for Luther-renæssancen, der begyndte at gøre sig gældende fra omkring år 1900 og gødede grunden for den dialektiske teologis opkomst omkring 1920.

Gennem sit nære forhold til sin far har Theodor Jørgensen som ingen andre i sin generation haft noget, der ligner et førstehåndsindtryk af liberalteologiens store skikkelser. Og selvom Luther-renæssancens ”positive” program stod i et vist spændingsforhold til den harmoniserende liberalteologi, delte man forståelsen af kristendommen som samvittigheds- og humanitetsreligion. Religion og fromhed hører mennesket til. Kristendommens opgave er tilsvarende at gøre os til hele mennesker.

Det er naturligvis altid farligt at drage konklusioner fra den biografiske fortid til voksenalderens nutid. Men det vil næppe være forkert at pege på, at den type opgør med kirkeligheden, som herhjemme fandt sted med Tidehverv, har været Theodor Jørgensen fremmed. Som sine jævnaldrende har han læst både Bultmann og Barth og er blevet præget heraf: Guds Ord er ikke kirkens ejendom, men Guds Ord står over kirken; evangeliet kan endda ofte nok stå i modsætning til kirkens tale og handle-måde. Dette vidste dog allerede Luther-renæssancens folk, uden at de af den grund distancerede sig fra alt, hvad der havde med kirkens liv og velfærd at gøre.

Som professorkollegaen i dogmatik fra 1970’erne, Ole Jensen, udtrykte

det i en tale ved afskedsmiddagen: Theo var bestemt ikke alene i sin generation i viljen til at vriste sig fri af den dialektiske teologis snæverheder. Men alene Theo havde i sin generation bevaret et selvfølgeligt forhold til fromhedstraditionen, som de andre først skulle til at genopdage i 80’erne og 90’erne. Theo var her mærkelig nok forud for sin tid. Som Ole Jensen udtrykte det: ”Theo er på en måde blevet yngre med alderen.”

Enhver student af Theodor Jørgensen ved meget vel, at liturgi, salmer og bønner indgår på lige fod med de store teologer i klargørelsen af, hvad kristendommens anliggende er. Heri var Theodor Jørgensen også præget af sin vigtigste teologiske lærer i København, K.E. Skydsgaard, professor i Dogmatik og Ny Testamente fra 1942 til 1972, som han afløste i 1974. Mens Skydsgaards arbejde som en højt profileret økumenisk teolog er blevet videreført af kollegaen Peder Nørgaard-Højen, har Theodor Jørgensen videreført den liturgiske orientering, som Skydsgaard repræsenterede. Ligeledes videreførte han den grundforudsætning, at menneskeligt og kristeligt altid indgår i en vekselvirkning.

Fra Schleiermacher til Grundtvig

Vejen ud af den dialektiske teologi gik for Theodor Jørgensen meget konsekvent gennem Friedrich Schleiermacher, nyprotestantismens fader. Disputatsen fra 1977, *Das religionsphilosophische Offenbarungsverständnis des späteren Schleiermachers*, placerede ham cen-

tralt i Schleiermacher-forskningen, ligesom han i mange år sad i bestyrelsen for *Schleiermacher-Gesellschaft*. En sen frugt af dette arbejde var den store internationale konference i København om „Schleiermacher and Kierkegaard“, der fandt sted i København i 2003.

Titlen på disputatsen kunne passende have været *Wahrheit als Offenbarung*, for én af pointerne er, at menneskets ansigt og menneskets sprog er måder, hvorpå sandheden bliver afhylet og træder frem. Sandheden (på græsk *aletheia*, af-skjulning) har altid karakter af åbenbaring. I forlængelse heraf fremlagde Theodor Jørgensen en selvstændig tolkning af Schleiermachers forståelse af den religiøse følelse i dennes *Glaubenslehre*. Mens mange forskere har hævdet, at den religiøse følelse er et religiøst apriori, der ligger til grund for alle åbenbaringer, hævdede Jørgensen omvendt, at der fra Schleiermachers side var tale om en bevidst abstraktion, der som sit grundlag har de historiske åbenbaringer. ”Den religiøse følelse” er med andre ord at forstå som et slags rammebegreb baseret på historisk konkrete åbenbaringer, snarere end som en transcendent forudsætning i kantiansk forstand.

Med Schleiermacher som ballast var det muligt at tolke kristendommen som en humanitetsreligion. Jesus er – i en nyformulering af Schleiermachers urbillede-kristologi – ”Guds sande menneske”. I kraft af inkarnationen og Jesu selvhengivelse på korset bliver Guds menneskelighed selv et kriterium for den rette dogmatik om Gud.

Vejen fra Schleiermacher til Grundtvig blev dermed også kort. Schleiermacher er ikke en teolog, der ”grundlægger” kristendomsforståelsen på antropologien (sådan som Barth og andre har tolket ham). Omvendt er Grundtvig ikke nogen sekulariseringssteolog (sådan som tidehversgrundtvigianerne mente). Schleiermacher og Grundtvig er begge teologer, der tænker inden for en kreativ spænding mellem det menneskelige og det kristelige, så menneskeligheden kan vokse gennem evangeliet. Teologien skal derfor kunne sige nej til de træk i traditionen, som umenneskeliggør mennesket – og umenneskeliggør Gud.

Det er denne dogmatiske helhedsforståelse, der udkrystalliserer sig af de mange arbejder, som Jørgensen gennem årene har fremlagt i tyske og nordiske tidsskrifter og antologier, og hvoraf nogle få er samlet i bogen *Korset i altet* fra 1995. Mange af tankerne vil også kunne findes i *Kolosenserbrevet og Efeserbrevet Fortolket* fra 1999. Som hos sin tyske lærer Gerhard Ebeling (1912-2002) har teologien to brændpunkter: de store teksters betydningsuniverser og det mellem menneskelige liv. Fortolkningen finder sted herimellem.

Udlandet

En betydelig del af Theodor Jørgensens virke har også fundet sted uden for landets grænser. Han har således været mangeårig medudgiver af tidsskrifterne *Kerygma und Dogma* og *Neues Athenäum* og er sammen med kollegaer ved at lægge sidste hånd på

en tysk trebindsudgave af Grundtvigs skrifter. Theodor Jørgensen har været gæsteforsker i længere perioder ved bl.a. Kiels Universitet, Tyskland, og i Makumira, Tanzania, hvad der har givet sig udslag i en række publikationer, blandt andet i *Africa Theological Journal*. Ligeledes har han forelæst i Asien med tyngdepunkt i Hong Kong og med foredragsrejser til Folkerepublikken Kina.

En helt særlig rolle har Theodor Jørgensen dog spillet i nordisk teologi. I 1990'erne gik han ind i styringsgruppen for *Nordisk Kontekstuel Teologi*. Det er næppe tilfældigt, at netop han blev kaldet til – som NORFA professor fra 1998-2001 – at bidrage til forskeruddannelsen i de nordiske lande, særligt ved Uppsala og Oslo Universitet. Talrige er de disputater og ph.d.-afhandlinger, som han har været fødselshjælper for gennem årene, både i Danmark, Norge og Sverige. Som en udmærkelse tildelte Oslo Universitet æresdoktorgraden til Theodor Jørgensen i 1997.

Fra tekst til kontekst

Theodor Jørgensen begyndte sit arbejde som en hermeneutisk skolet teolog, der søgte at forstå traditionens ”store” tekster indefra. Gennem arbejdet med den kontekstuelle teologi kom også livsverdenens ”små traditioner” til syne. Dermed er der nok også sket en forskydning i Theodor Jørgensens interesser og arbejdsmåde gennem årene: Hvor han som yngre arbejdede med tekster, har han i stigende grad haft mod til at arbejde med dogmatiske temaer på egen hånd og tage aktu-

elle problemstillinger op. Konteksten er selv blev til en tekst, der kræver fortolkning. Afskedsforelæsnings tema, ”Religionerne som udfordring til teologien”, afspejler denne bevægelse i hans arbejde som teolog.

En forudsætning er blevet stående: Dogmatikken er et univers, ikke et system!

Søren Kierkegaard Selskabet forår 2005

Torsdag den 24. februar 2005 kl. 19.30

Foredrag ved realkommentator, ph.d. Tonny Aagaard Olesen.
"Eksistentialisme er humorisme"

Torsdag den 17. marts 2005 kl. 19.30

Foredrag ved professor, ph.d. Bruce H. Kirmmse.
"Poul Martin Møller, Søren Kierkegaard og Affektationen"

Torsdag den 28. april 2005 kl. 19.30

Foredrag ved professor, ph.d. Werner G. Jeanrond.
"Kan kærlighed anbefales? Kierkegaards udfordring til en teologi om kærlighed"

Torsdag den 26. maj 2005 kl. 19.30

Foredrag ved professor, ph.d. Niels Henrik Gregersen.
"Da arvesyndslæren blev iltet: Kierkegaards eneste succeshistorie"

Sted: Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet, Købmagergade 44 over gården

Selskab for kunst og Kristendom forår 2005

Mandag den 21. februar kl. 20.00

Forskningsadjunkt, fil.dr. Eyolf Østrem: *Bob Dylan og ritualer*"

Mandag den 14. marts kl. 20.00

Lektor Jørgen I. Jensen: *Det unge-gamle Wien. Hvad er det, som stadig fascinerer ved kulturen i det gamle Wien? Og hvordan hænger det sammen med religionen og den erotiske atmosfære?*

Mandag den 4. april kl. 20.00

Organist, ph.d. Eva Maria Jensen og undervisningsadjunkt Eva Louise Lillie: *Kristendommens sidste bastion - Kunst og kristendom i Polen på baggrund af Selskabets rejse til landet i maj 2004.*

Mandag den 18. april kl. 20.00

Sognepræst Kathrine Lilleør: *Evighedens poesi – Læsninger af udvalgte Andersen-eventyr med særligt henblik på tro, tvivl og syndsbevidsthed i eventyrene.*

Mandag den 2. maj kl. 20.00

Forskningsassistent, ph.d., David Bugge: *Digtning og etik hos Martin A. Hansen, Karen Blixen og K. E. Løgstrup.*

Foredragene holdes i kældercaféen, Købmagergade 44 over gården. Entré: 40 kr. Studerende dog 20 kr. Fri entré for medlemmer. Indmeldelse kan ske ved foredragene.

Kalender for Det Teologiske Fakultet

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres under arrangementer på www.teol.ku.dk, i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt eventuelt i dagspressen.

Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for forårssemestret 2005. Ændringer i programmet kan forekomme. Yderligere oplysninger om de enkelte arrangementer kan ses på www.teol.ku.dk under arrangementer. Alle arrangementerne er opgivet med præcise minutter.

Kalender for **Teologisk Forening** se s. 36.

Kalender for **Selskabet for Kunst og Kristendom** se s. 48.

Kalender for **Søren Kierkegaard Selskabet** se s. 48.

Fredag den 4. februar 2005 kl. 13.00

Ph.d. forsvar ved Kathrine Lilleør.

Sted: Auditorium 7, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Teologisk fakultetssekretariat.

Fredag den 11. februar 2005 kl. 13.15-15.00

Fælles seniorseminar for Gammel og Ny testamente.

Drøftelse af Bibel-koran synopse.

Sted: Værelse 243, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Fredag den 18. februar 2005 kl. 13.15-15.00

GT Seniorseminar.

Jerusalem's Rise to Sovereignty: Zion and Gerizim in Competition (London: T&T Clark International, 2004).

Sted: Værelse 243, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Tirsdag den 22. februar 2005 kl. 09.00-16.00

Temadag.

"Religionspsykologi. Et tværfagligt mødepunkt mellem teologi og psykologi".

Sted: Se opslag eller www.teol.ku.dk.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi i samarbejde med satsningsområdet Religion i det 21. århundrede.

Onsdag den 23. februar 2005 kl. 15.15-17.00

Foredrag ved Christine M. Korsgaard.

"Expulsion from the Garden: The Transition to Humanity".

Sted: Se opslag eller www.cfs.ku.dk.

Arr.: Danmarks Grundforskningsfonds Center for Subjektivitetsforskning.

Torsdag den 24. februar 2005 til fredag den 25. februar 2005

Dansk Filosofisk Selskabs årsmøde.

"Enlightenment/oplysningsfilosofi".

Sted: Se opslag eller www.cfs.ku.dk.

Arr.: Danmarks Grundforskningsfonds Center for Subjektivitetsforskning og Institut for pædagogisk filosofi, Danmarks Pædagogiske Universitet.

Lørdag den 26. februar 2005 kl. 13.15-16.00

Gæsteforelæsning.

"Phenomenality and Revelation".

Sted: Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet, Købmagergade 44 over gården.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi. Yderligere info på www.teol.ku.dk.

Mandag den 28. februar 2005 kl. 13.00-15.00

Carsten Selch Jensen præsenterer ny bog.

"Danske korstog i Østersøen".

Sted: Se opslag eller www.teol.ku.dk.

Arr.: Afdeling for Kirkehistorie.

Tirsdag den 1. marts 2005 kl. 13.15-15.00

Nytestamentligt seniorseminar. Nærmere info ved opslag.

Sted: Værelse 243, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Torsdag den 3. marts 2005 kl. 15.00-17.00

Foredrag ved Professor Dr. Ingolf U. Dalferth.

"Conflict, Dialogue and Contemplation: Religions in a World of Many Cultures".

Sted: Auditorium 1, Købmagergade 44-46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Danmarks Grundforskningsfonds Center for Subjektivitetsforskning.

Tirsdag den 8. marts 2005 kl. 15.00-17.00

Foredrag ved Professor Dr. Ingolf U. Dalferth.

"Alles umsonst".

Sted: Se opslag eller www.cfs.ku.dk.

Arr.: Danmarks Grundforskningsfonds Center for Subjektivitetsforskning i samarbejde med Afdeling for Systematisk Teologi.

Torsdag den 10. marts 2005 til fredag den 11. marts 2005

Konference / ph.d.-kursus. "Jewish Philosophy of Religion: Lévinas and Rosenzweig".

Sted: Se opslag eller www.cfs.ku.dk.

Arr.: Arne Grøn, Ingolf U. Dalferth and Werner Jeanrond in Collaboration with the Research School of Religion and Society and the Centre for Theology and Religious Studies, Lund University.

Fredag den 11. marts 2005 kl. 10.00

Foredrag ved Dr. Hugh Pyper. "Can postcolonial theory help us read the bible better?"

Sted: Værelse 243, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Fredag den 11. marts 2005 kl. 13.15-15.00

GT seniorseminar ved Dr. Hugh Pyper. "Methods in Postcolonial Theory".

Sted: Værelse 243, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Fredag den 18. marts 2005 kl. 13.15-15.00

Ph.d.-seminar med ph.d.-studerende Johanne Stubbe Teglbjærg.

"En kritisk tolkning af nyere eskatologi under inddragelse af kropsfænomenologien. Diskussionsoplæg om ph.d.-projekt".

Sted: Se opslag eller www.teol.ku.dk.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Onsdag den 30. marts 2005 kl. 10.00-12.00

Foredrag ved Dr. J. David Rajendran.

”Indian Understanding of Christian Mission in the Context of Neo-Liberalism”.

Sted: Se opslag eller www.teol.ku.dk.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Onsdag den 30. marts 2005 kl. 13.00-15.00

Seminar ved Dr. Kerstin Neumann.

”Interreligious Dialogue. Encounters of Traditions and Contexts in the Qou Vadis Dialogue Centre in Tiruvannamalai in South India”.

Sted: Se opslag eller www.teol.ku.dk.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Mandag den 4. april 2005 kl. 13.00-15.00

Forelæsning ved Ninna Jørgensen.

”Lov og Luthers identitet i Erlangenskolens forsøg på at rekonstruere den teologihistoriske baggrund for Luthers Katekismer”.

Sted: Se opslag eller www.teol.ku.dk.

Arr.: Afdeling for Kirkehistorie.

Tirsdag den 5. april 2005 kl. 13.15-15.00

Nytestamentligt seniorseminar. Nærmere info ved opslag.

Sted: Værelse 243, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Fredag den 8. april 2005 kl. 13.15-15.00

GT seniorseminar.

”Jeremiah 23 and the Karaites”.

Sted: Værelse 243, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Tirsdag den 19. april 2005 kl. 10.15-12.00

Professor, dr.theol. Notto Thelle, Det Teologiske Fakultet, Oslo Universitet.

”Missionærens omvendelse. Hvad sker der med europæisk teologi i mødet med østlige religioners visdom?”

Sted: Auditorium 11, Købmagergade 44-46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Mandag den 2. maj 2005 kl. 13.00-15.00

Forelæsning ved dekan Steffen Kjeldgaard-Pedersen.

”Luthers Frihedstraktat”. En oversættelse, kommentar og fortolkning.

Sted: Se opslag eller www.teol.ku.dk.

Arr.: Afdeling for Kirkehistorie.

Tirsdag den 3. maj 2005 kl. 13.15-15.00

Nytestamentligt seniorseminar. Nærmere info ved opslag.

Sted: Værelse 243, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Fredag den 20. maj 2005 kl. 12.15-14.00

Ph.d.-seminar med ph.d.-studerende Jonas Jørgensen.

"Becoming and being a believer in Jesus – two case studies in South Asia of the contextual meanings and the authorisation of conversion, discipleship and fellowship".

Sted: Se opslag eller www.teol.ku.dk.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi.

Fredag den 20. maj 2005 kl. 13.15-15.00

GT seniorseminar.

"Enok i Islamisk Tradition".

Sted: Værelse 243, Købmagergade 44-46, 2. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese.

Fredag den 27. maj 2005 til søndag den 29. maj 2005

Konference.

"Intentionality: Perspectives from phenomenology and analytical philosophy of mind".

Tilstedeværende talere vil være: Jocelyn Benoist, Tim Crane, Alva Noë, Evan Thompson, John Drummond, Steven Crowell, Galen Strawson, Sonja Rinofner-Kreidl, Donn Welton, Sean Kelly, Shaun Gallagher, A.D. Smith og Dan Zahavi.

Sted: Se opslag eller www.cfs.ku.dk.

Arr.: Danmarks Grundforskningsfonds Center for Subjektivitetsforskning ved Dan Zahavi.

Fredag den 8. juli 2005 til lørdag den 9. juli 2005

Konference.

"Phänomenologie und Religionsphilosophie".

Sted: Se opslag eller www.cfs.ku.dk.

Arr.: Danmarks Grundforskningsfonds Center for Subjektivitetsforskning ved Arne Grøn, Cornelia Richter og Ingolf U. Dalferth.

Torsdag den 18. august 2005 til lørdag den 20. august 2005

Konference.

"Toward a Science of Consciousness 2005: Methodological and Conceptual Issues".

Sted: Se opslag eller www.cfs.ku.dk.

Arr.: Danmarks Grundforskningsfonds Center for Subjektivitetsforskning ved Dan Zahavi, Nini Prætorius, Andreas Roepstorff, Oliver Kaufmann og Morten Overgaard.

Torsdag den 8. september 2005 til fredag den 9. september 2005

Konference.

"Beginning Schizophrenia".

Sted: Se opslag eller www.cfs.ku.dk.

Arr.: Danmarks Grundforskningsfonds Center for Subjektivitetsforskning ved Josef Parnas.